

KUNST & LEVEN

EERSTE JAARGANG. EERSTE AFLEVERING

GENT, AD. HOSTE, UITGEVER
ANTWERPEN, P. J. VAN MELLE
BRUSSEL, H. LAMERTIN
AMERSFOORT, VALKHOFF & C°

KUNST & LEVEN

INHOUD

- 1° ZUID- EN NOORDNEDERLANDSE KUNSTENAARS. — Van Nu. 1. *Theo van Rijsselberghe.*
- 2° ONZE MUZEA. — *In 't Muzeum van Brussel.*
- 3° LETTERKUNDE. — *De Bode.*
- 4° VAN MAAND TOT MAAND. — *Tentoonstellingen.*
- 5° BOEKBEOORDELINGEN.
- 6° INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

EERSTE JAARGANG — N° 1

GENT

AD. HOSTE, GALGENBERGSTRAAT, 23

ANTWERPEN

BRUSSEL

P. J. VAN MELLE, St JACOBSMARKT, 3

H. LAMERTIN, HOUTMARKTSTRAAT

AMERSFOORT
VALKHOFF & Co

—
1902

**VERKOOP-
EN RUIHALLE**

VERKOOP

Te koop geboden in haar geheel of per stuk een verzameling etsen van wijlen Félicien Rops, meest tietelplaten, oorspronkelijk in weinig verspreide en kostbare boekwerken verschenen, en bijgevolg zeer zeldzaam, onder andere :

Tableaux des Mœurs du Temps, Dictionnaire érotique de Delvaux, Parnasse satyrique, 2 stuks, Le Chandelier d'Arras, Au Soleil de la Liberté, Théâtre Gaillard, Théâtre érotique rue de la Santé, Les Phases de la Lune, Les Cousines de la Colonelle, Les Chansons de Collé, Catéchisme des Gens marié à Perpétuité, Le Diable dupé par les femmes, Exercices de Dévotion de Henri Roch, enz..

Schrijven vrachtvrij aan de uitgever van *K. en L.* Postzegel bijvoegen voor antwoord.

BOEKHANDEL AD. HOSTE TE GENT.

Bosc. Dictionnaire de l'Art, de la Curiosité et du Bibelot. In-8°, 1883. . . . . fr. 20

Ch. Garnier. Le nouvel Opéra de Paris, Liv. 1 à 10 (fasc. 5 et 6 du texte manquent). . . . fr. 200

d'Escayrac. Mémoires sur la Chine, 5 vol. In-4°. . . . fr. 20

Le Livre de Ruth. Ill. de Bida, In-f° . . . . . fr. 40

Charles Yriarte. Venise. Histoire, Arts, Industrie, la Ville, la Vie. In-f° en carton . . . . . fr. 40

Lacrou. La brique ordinaire au point de vue décoratif. In-8° fr. 75

Van Mander. Le livre des Peintres, 2 vol. . . . . fr. 30

Tennyson. Les Idylles du Roi. Ill. de Doré, in-8°. . . . . fr. 50

Envoi du catalogue complet sur demande. *Librairie AD. HOSTE, à Gand.*

RUIL

I. In ruil geboden voor oude mienjaturen, oude sanctjes of beeldekens bij voorkeur op perkament en « afgezet » of gekleurd, een aantal boekwerken, waaronder de *Statenbijbel*, met talrijke grote platen naar G. Doré, zes gebonden delen *Annual Report of the Smithsonian Institution*, 3 geb. delen, *Annual Report of the Bureau of American Ethnology*, beide rijk geïllustreerd, enz... Men verlangt de als tegengaaft eventueel aan te bieden mienjaturen en beeldekens eerst ter inzage.

Zich te bevragen bij Ad. Hoste, 23, Galgenbergstraat, Gent.

II. Pol de Mont, 30, Ommeganckstraat, Antwerpen, zendt één eks. van één van zijn door Karel Doudelet, E. van Offel en A. van Neste getekende boekmerken (*exlibris-sen*) aan al de personen, die hem óf één of meer eks. van *hun eigen* of van oude of moderne boekmerken, óf een goed bewaard OUD Vlaams heiligenprentje. *vulgo* « sanctje » of « beeldeken ». of enig oud mienjatuurtje doen geworden. Sanctjes van na 1840 worden NIET verlangd.

ON DEMANDE :

La gravure de A. Cardon, d'après la statue de Charles de Lorraine, érigée à Bruxelles.

Uit « Almanach ».

TH. v. RIJSSELBERGHE.

ZUID- EN NOORDNEDERLANDSE KUNSTENAARS

I. VAN NU

I. THEO VAN RIJSSELBERGHE

Deze is de naam van een der onafhankelijkste, fierste kunstenaarsnaturen uit onze gehele hedendaagse kunstbeweging. Geen enkele gaf zo van ganser harte de brui van alle offiesjele onderscheidingen en beloningen; geen enkele had even spoedig een afkeer van alle mogelijke, op last of onder de hoge bescherming van de openbare besturen ingerichte tentoonstellingen, al te vaak weinig meer dan bazaars, berekend alleen en uitsluitend op het losmaken van een medalie of het aan de man brengen van naar de toevallig heersende smaak uitgevoerde dingen, en waar veelzijdig aangemoedigde middelmatigheid zich zo vaak onbeschaamd *breit macht* op alle ereplaatsen, terwijl heuse kunst in de hoekjes wordt wechgemoffeld.

Te Gent geboren in 1862, volgde van Rijsselberghe de lessen van de Akademie aldaar. Nauweliks achttien jaar oud, stelde hij voor het eerst ten toon, destijds noch in de driejaarlijkse

(I)

FELIX LE DANTEC

TH. VAN RIJSSSELBERGHE

salons van Gent, Antwerpen, Brussel, in 1880, 1881 en 1882, en ook in die van Parijs in deze beide laatste jaren. Van 1884 echter, het jaar, toen hij met wijlen Willem Vogels, de heerlijkste impressionistische landschapschilder, die Vlaanderen ooit opleverde, met Ensor, Schlobach, van Strijdonck, Khnopff en anderen, *De Twintigen* stichtte, onthield hij zich volstrekt van alle deelneming aan de offiesjele salons. Integendeel vindt men van dat jaar af tot nu toe zijn naam in het kataloog van nagenoeg alle tentoonstellingen van de revolutionnaire verenigingen van jongeren, die van *L'Essor* eerst in 1881 en 1882, die van *De XX* natuurlik, die van *De Vrije Kunst* en de *Vereniging voor de Kunst* in 1887 en 1892 te Antwerpen, die van de *Artistes indépendants* te Parijs in '90, '91, '92, '93, '94, '96, die van de *Néo-impressionistes* in dezelfde stad in '93 en '94, die van *De Kunstkring* te 's Gravenhage in 1892, van *De Vrije Esthetiek* te Brussel in '94 en '98, verder te Dresden in '96, te Berlijn in '98 bij Keller en Reiner, enz..

Van Rijsselberghe is een geboren impressionist. In zijn eerste proeven, o. a. in die uit de tentoonstelling van *L'Essor* in 1881, beperkte hij zich, evenals overigens Ensor, wijlen de Greef en anderen, tot nauweliks iets meer dan een vluchtige schets, wel vol ontroering en zelfs in zekere mate oorspronkelijk, maar die noch geensins het karakter vertoonde van een heus áf werk, een *schilderij*. Dit echter niet lang! Reeds in hetzelfde *Essor*-salonnetje van 1882 zag men van zijn hand *Opiumrokers* en vooral een *Leurder met Sinaasappels*, twee herinneringen aan een reis in Spanje, voor een zo jong artiest ongemeen stout van behandeling, geborsteld met een *verve* van alle duivels, stevig en tegelijk helder van toon, een volle-zoneffekt, bijna zonder enige ruw- of hardheid.

Rond dezelfde tijd, ik meen te Gent zelf, ook in '82, stelde hij tentoon een werkelijk doorwrocht tafereel, *In West-Vlaanderen*, een gezicht in de duinen met drie personaazjes : een zeerob, een vissersvrouw en een klein bedelaartje, — waarin

PORTRET

TH. VAN RIJSSELBERGHE

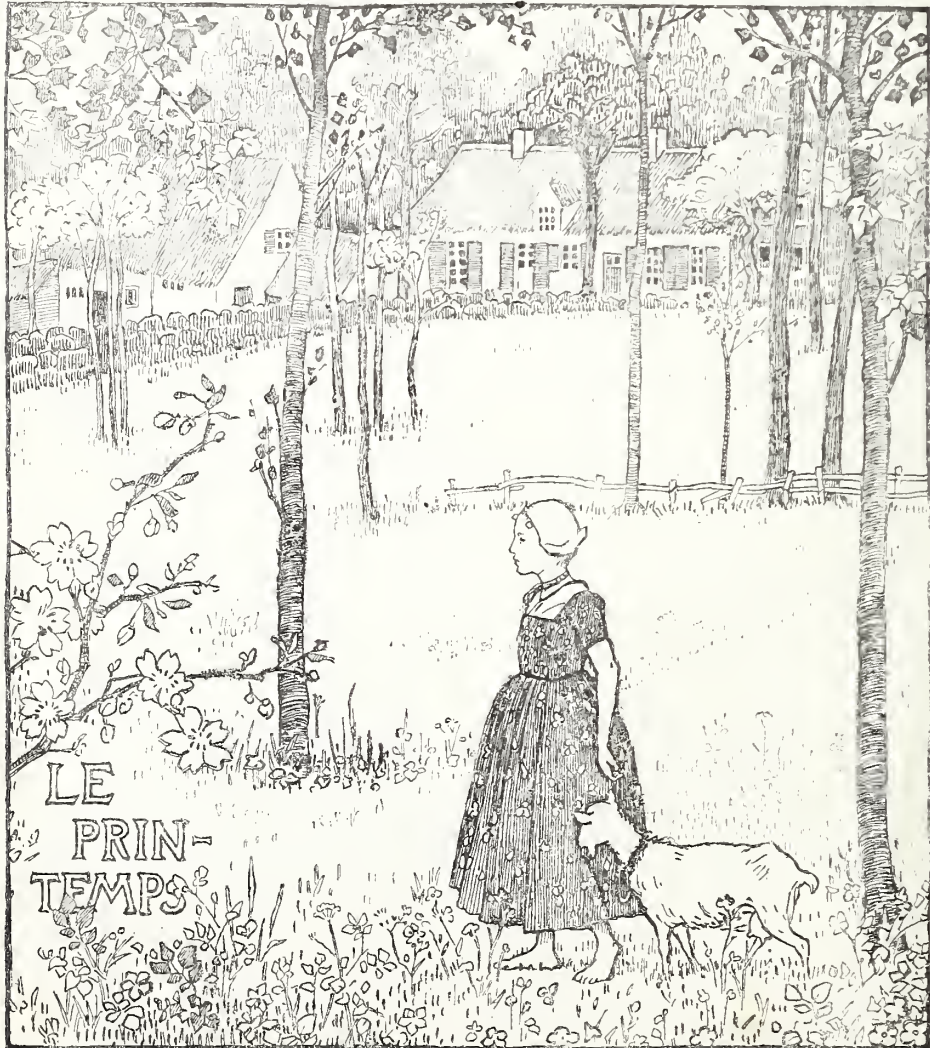
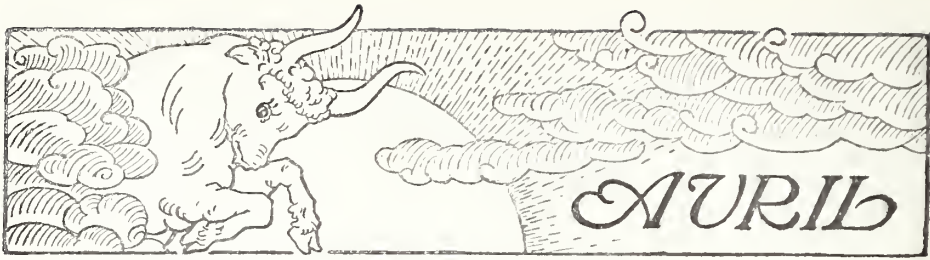
hij zich als figuurschilder van ongemene begaafdheid veropenbaarde. Dat kleine jongetje — niet zozeer de beide andere personen — was op zich zelf een stuk vertolking van levende natuur, waar geen tien werken uit het gehele salon het bij konden halen. Niet alleen de verhakkelde, sjovele, smerige plunje, niet alleen het verwaarloosde en verhongerde van het lichaam, maar ook het verwaarloosde, het zieke, het stompe van de geest was voortreffelijk weergegeven.

Toen hij dit stuk — waar of het wel mag gebleven zijn? — voltooide, was van Rijsselberghe bijna een... *chef d'école!* Schrik niet, lezer! Ik bedoel enkel, dat hij de hoofdman en leider was van een kleine groep jongeren, die te Knokke-aan-Zee met hem de zomermaanden plachten door te brengen, onder dezen Charlet, Rudolf Wijtsman, Dario de Regoyos, de nu bijna vergeten Schlobach, toen een veelbelovend beginner, nu en dan Ensor.

In 1882 en 1883 ondernam hij in gezelschap van Edmond Picard, de uitstekende rechtsgeleerde, knappe schrijver en vooral schitterende redenaar, en met de schilder Charlet een reis door Marokko, van waar hij een rijke voorraad tekeningen, studies en affe schilderijen medebracht, waarvan een aantal in het salon van *De XX* in 1884 zeer bewonderd werden.

Als ik mij o. a. *Fantazia* en *Araabs Verteller* herinner, heb ik in mijn ogen noch steeds de viezie van verblindende, vreemd-mooie zoneffekten, waarin een overvloed van bonte tonen, rood en groen en paars en blauw, wemelden en zongen. Hier was wellicht minder *brio*, maar zeker al meer, veel meer ambachtelijke meesterschap dan in de studies uit Spanje.

Nu ik mij dit interessant werk en vooral de biezondere manier, waarop het uitgevoerd was, herinner, komt het mij voor, dat het als het ware een overgang was van de gewone kleur-behandeling met hele, naar de behandeling met fragmentarisch ontlede tonen, m. a. w., naar de stippel- of *puntiljeer*-methode.

Uit « Almanach ».

TH. V. RIJSSELBERGHE.

Toch was het eerst rond 1886-87, dat van Rijsselberghe zich bepaald tot de techniek van de neo-impressionisten bekeerde, en wel, zoals hij zelf wellicht al te nederig beweert, onder de invloed van de toen voor 't eerst geziene werken van Pissarro, Signac en Seurat.

Ofschoon ik elke methode op zichzelf even goed en geschikt acht, — ik bedoel, dat elke methode, de meest verouderde evenals de meest nieuwgewaande, juist zoveel waard is als... de artiest, die ze voor zichzelf verkiest, — ben ik toch nooit een vriend geweest van de toepassing van de neo-impressionistische op de weergeving van *alle* onderwerpen en in *alle* delen van een gegeven schilderij *zonder onderscheid*, terwijl ik het er integendeel wél voor houd, dat deze methode, oordeelkundig aangewend tot het verkrijgen van zekere bijzondere effecten van uiterst fijn of uiterst sterk licht of van volle, snelle beweging, groote diensten kan bewijzen.

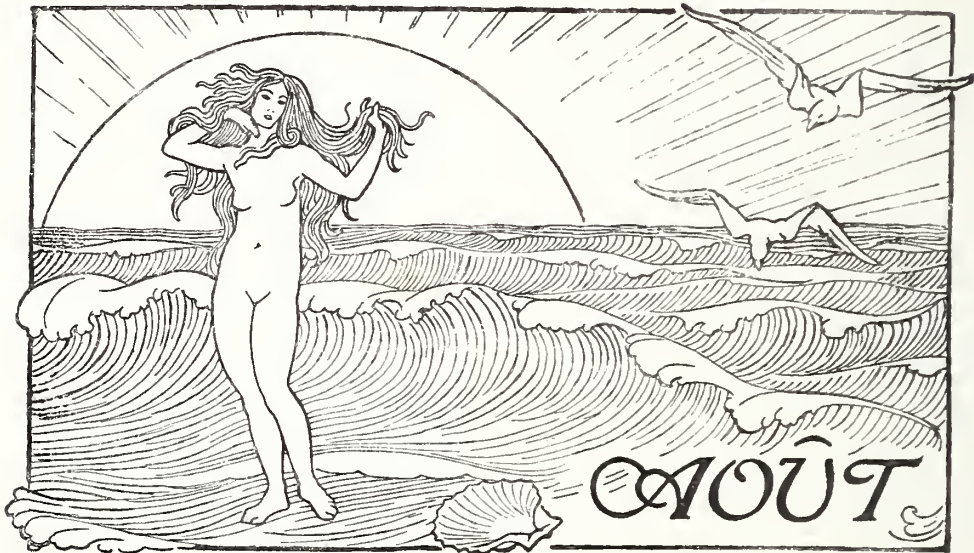
Wat hier van weze, en noch daargelaten de vraag, of een artiest als van Rijsselberghe met de gewone procédés ook niet even mooi en krachtig alles had kunnen zeggen, wat hij nu *anders* uitgedrukt heeft, leg ik hier toch volmondig getuigenis af, dat hij, van alle werkelijke, absolute *puntlijsten*, de enige is, mij bekend, die er in geslaagd is, volkomen genietbaar werk te leveren, werk, dat niet alleen in 't opzicht van de verlichting, maar ook in dat van de stevigheid van de weergegeven stoffen en in dat van het massale modelé van personen, dieren, dingen, voldoet evengoed als een gewoon schilderij.

Slechts één zaak is jammer, vooral voor de schrijver van deze al te korte waardering, en wel dit, dat de fotografiese weergave van deze werken volkomen onmogelijk blijkt. « Toutes les tentatives, faites jusqu'ici, ont donné, » schreef mij de kunstenaar noch onlangs, « des résultats tout à fait négatifs. »

Gelukkig is dit niet het geval met de tekeningen, welke van Rijsselberghe, soms ook volgens de bedoelde methode, voltooid heeft. Dit zijn meestal portretten, nu eens met zwart,

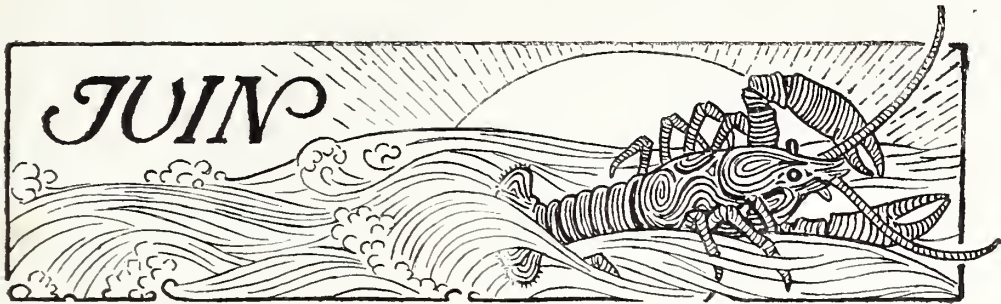
dan eens met rood krijt, soms ook met tekenpotlood of pastel, en meer dan ééns op natuurgrootte uitgevoerd.

In enkele, vooral uit de eerste jaren na 1887, treedt het procédé noch wat al te onbeschaamd op de voorgrond. Een enkel keertje zou men zelfs geloven, dat een of ander van deze werken niet uit emotie, maar uit het verlangen, om toch

maar weer eens te stippelen, ontstaan is. De beste echter, o. a. *Mejuffer G. aan het Pianoforte*, en vooral *De Dichter Emiel Verhaeren*, dat zijn, in zijn tevreden lachende klaarte het eerste, in zijn tragiese somberheid het tweede, voortreffelijke kunstwerken.

Van Rijsselberghe verwierf ook als illustrator lauweren. Voor het tijdschrift van de jongere Zuidnederlandse schrijversgroep, *Van Nu en Straks*, en voor verscheidene bundels verzen van Verhaeren, door de smaakvolste van de Brusselse uitgevers, Edmond de Man, bezorgd, tekende hij kop- en slotstukken, soms ook omslagen, die, in hun zeer eenvoudige opvatting, een uiterst gelukkig effect maken. Ik noem hier het kaft voor *Les Campagnes hallucinées* en *Les Villes tentaculaires*, en

Uit « Almanach ».

TH. V. RIJSSSELBERGHE.

niet minder het zinrijke drukkersmerk en de allerliefste kleine vinjetten : een lelie, een waterjuffer, een vleermuis, een bloemtakje, voorkomend in de kleine bloemlezing *Emile Verhaeren*, 1883-1896, *Pour les Amis du Poète*, verschenen in 1896.

Modellen van goede smaak leverde van Rijsselberghe in de versieringen, die hij vervaardigde voor een ander boek van Verhaeren, *Almanach*, in 1896 bij Dietrich en C°, Brussel, uitgegeven. Het bevat twaalf gedichten, één voor elke maand, en voor elk daarvan tekende hij een koplijst, waarin de passende dierenriem-tekens voorkomen, en een slotstuk; verder voor elk seizoen een volle bladzijde, telkens een gestoffeerd landschap, waarvan misschien alleen te betreuren valt, dat het niet genoeg *gestieliezeerd* werd. Zeer aardig is b. v. *Augustus* : de zee, rollend in brede, mooi opkrullende baren, waarover meeuwen vliegen; achter de waterlienie, heel groot, de zon; op de voorgrond de *Venus Anadyomenee* of de Maagd. Biezonder lief ook het omslag; de A van *Almanach* spruit uit een drievoudig of viervoudig rankje loofwerk, dat met bladeren en knoppen naar beneden kronkelt en in het midden weer opzwenkt tot een mooie tuil kleine bloesems.

Al deze illustraties maken een indruk van lichtheid, blijheid, losheid, — louter zogenaamde lijn-versieringen, *Linienornamente*, uitnemend passend bij tiepografies gedrukte teksten. Vooral in rood, oranje, paars of groen, op stevig mooi Hollands papier, doen zij uitstekend.

Meer onlangs zag bij de Man noch het licht een mede door van Rijsselberghe versierde keuze uit Villiers de l'Isle Adam's beste vertellingen, onder het opschrift *Histoires souveraines*.

Slechts driemaal nam van Rijsselberghe de taak op zich, een plakkaat te leveren, eerst in 1896 en 1897, telkens voor de jaarlijkse tentoonstelling van *De vrije Esthetiek*, en later noch een voor het huis N. Lembrée, te Brussel.

De beide eerste zijn, opgevat als heuse affiesjes voor buiten, voor de open lucht, naar mijn oordeel zeer mooi.

Uit « Almanach ».

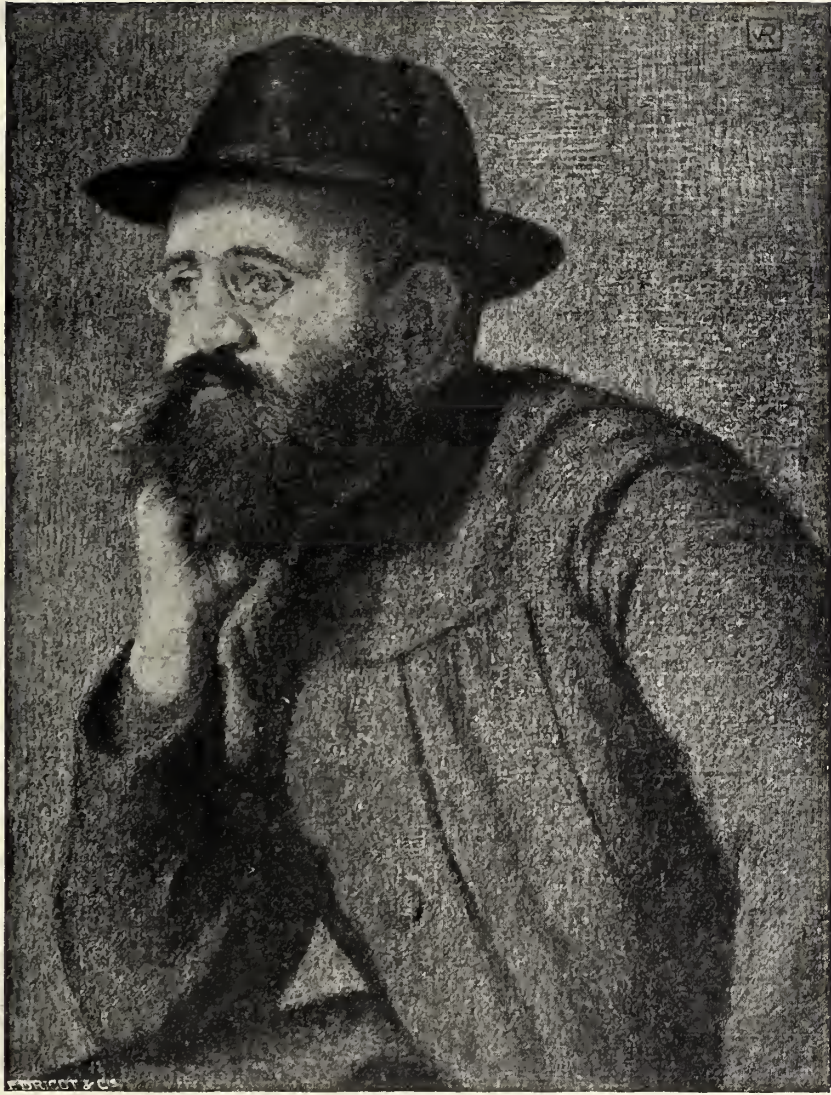
TH. v. RIJSSELBERGHE.

ALEXANDER CHARPENTIER

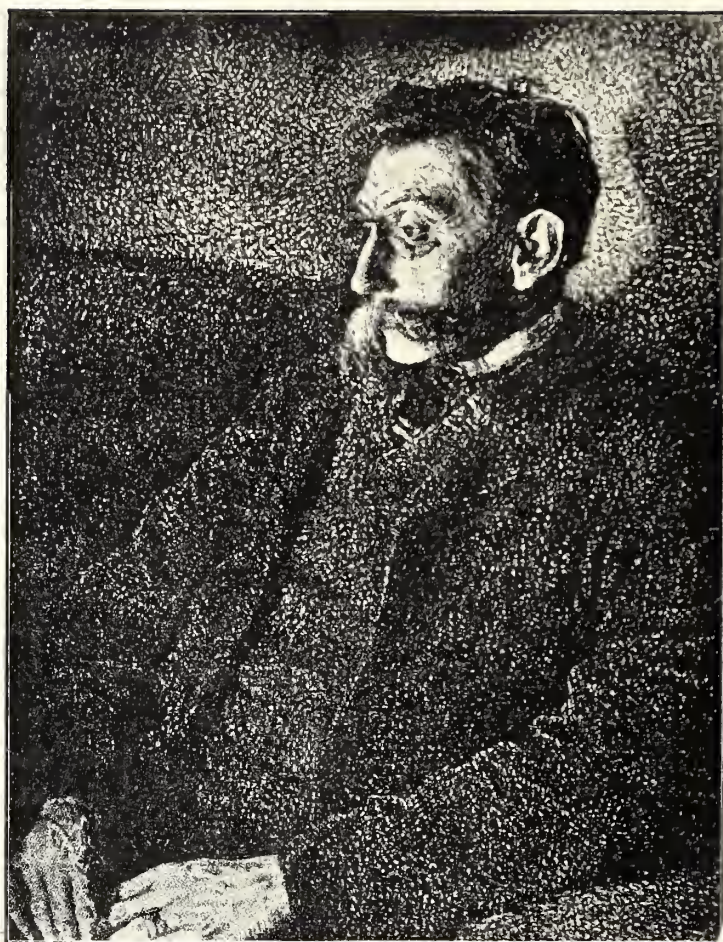
TH. VAN RIJSSELBERGHE

JULES BONNIER

TH. VAN RIJSSELBERGHE

EMILE VERHAEREN

TH. VAN RIJSSELBERGHE

Zij zijn breed getekend, bijna in omtrek alleen, met een nochal zware lijn, en uiterst krachtig gekleurd, het een in paars en blauw, het andere in oranje, ros en scharlakenrood: twee aantrekkelijke, het oog strelende vlekken kleur. Het rode vertoont, van achter gezien, twee aardige jonge juffertjes, zich vermeiend in de beschouwing van een gebeeldhouwd figuurtje, dat de ene in de hand houdt.

Tot mijn spijt moet ik bekennen, dat ik de overigens niet talrijke etsen, die van Rijsselberghe voltooide, al te ontoereikend ken, om er een oordeel over te vellen. In de eerste helft van 1899 waren zij alle te Weenen tentoongesteld, tegelijk met een keuze van zijn schilderijen en tekeningen uit de laatste jaren, namelijk in de *Vereinigung bildender Künstler Oesterreichs*.

De jonge meester stelt zich voor, zich voortaan meer uitsluitend dan tot heden op de beoefening van de schilder- en etskunst toe te leggen. « Je continuerai mes essais d'eau forte, » schreef hij mij in Januarije van het vorig jaar, « parce que ce moyen me séduit beaucoup et qu'il est de mon domaine. »

Toch zou het te betreuren zijn, zo hij voor goed afzag van de boekdekoratie, die hij voortreffelijker begrijpt dan de meesten en waarin hij van heden af dingen van blijvende waarde voortgebracht heeft.

POL DE MONT.

De platen uit *Almanach* met welwillende vergunning van de firma Dietrech en C° te Brussel.

ONZE MUZEA

IN 'T MUZEUM VAN BRUSSEL

Een milde en bescheiden schenker (die onbekend wenschte te blijven) heeft, ter nagedachtenis van mejuffer Euphrosine Beernaert, het muzeum te Brussel met een overschoon tafereel begiftigd.

't Is een schilderij van de Antwerpsche school der 17^e eeuw, voorstellende het *Binnenzicht van de Jezüetenkerk te Antwerpen*. Men weet, dat Rubens, in 1620, door de oversten van de orde Jezu belast werd 39 tafereelen te schilderen, bestemd tot de versiering der altaren en der plafonds en van de galerijen der kerk, — een arbeid, dien hij in het tijdverloop van één jaar volbracht, met de medewerking van Van Dijck en van eenige zijner eigen leerlingen. Men weet ook, dat de bliksem den 18ⁿ Juli 1718 op het gebouw insloeg en eenen brand veroorzaakte, die al de schilderijen tot assche verteerde, uitgezonderd drie groote altaarstukken, die thans in het keizerlijk muzeum te Weenen bewaard worden : een *St-Ignatius van Loyola*, een *St-Franciscus Xaverius* en eene *Hemelvaart van O. L. Vrouw*.

Over het ensemble van dit belangrijk werk, alsook over het binnenzicht der kerk, zooals ze vóór den brand was, kunnen we ons een denkbeeld vormen dank zij vijf tafereelen, in de tweede helft der 17e eeuw geschilderd : één van Sebastiaan Vrancx, in het keizerlijk muzeum te Weenen; drie van Antoon Gheringh, gedagteekend 1663 en 1665, in de muzea te Munchen, te Madrid en te Weenen, en eindelijk dat, aan 't muzeum te Brussel ten geschenke gegeven.

Het is een belangrijk doek, 1^m19 hoog op 1^m46 breed.

Men bewondert er de perspectief op van de drie beuken van het statig gebouw, opgevat in den geaffecteerden stijl, waarvoor de Jezuïeten een zwak hadden, de twee bovengalerijen met balkon en het hoofdaltaar met marmeren zuilen, die het schilderij *St-Ignatius van Loyola* omlijsten, door Rubens vervaardigd en thans te Weenen bewaard.

Zoowel in het opzicht van teekening en perspectief als van koloriet en uitvoering is het werk van buitengewone hoedanigheid; het is geschilderd in eene schoone harmonie van heldere tonen; een gouden licht valt op de marmeren vloersteen en wordt door deze weerkaatst naar de vergulde caissonzoldering van den middenbeuk en de zijbeuken en naar de galerijen, met de schilderijen van Rubens versierd.

Tusschen de wit marmeren zuilen aan de communiebank, bij de biechtstoelen, gaat en komt een heel wereldje geloovigen, lieden van aanzien met mooi gewaad, slepende kleeren, hoeden met pluimen, die elkander neigend groeten, de kerk houdend voor eene soort van mondain salon; en alles heeft den schijn, dat het er zeer galant toegaat.

Het stuk zijn we verschuldigd, meenen wij, aan de samenwerking van twee kunstenaars der Antwerpsche school, die beiden weinig bekend en wier werken uiterst zeldzaam zijn. Het lijdt geen twijfel of de eerste, die 't bouwkundig gedeelte schilderde, is Willem von Ehrenberg; wij denken, dat Jerome Janssens de schilder is van de figuren.

Willem Schubert von Ehrenberg kwam uit Duitschland naar Antwerpen, waar hij zich, in 1663, in het St-Lucasgilde liet opnemen. Hij was 26 jaar oud, want hij was in 1637 geboren, — in welke stad weet men niet. Van zijn bescheiden leven weet men maar iets: 't is dat hij, in 1665, de dochter huwde van een onbeduidend schilder, Jan Leys genaamd. Elf jaar later stierf hij, nauwelijks 39 jaar oud.

Waar zijn de schilderijen heen, die hij gedurende 13 jaar

vervaardigde? Men kent er maar enkele meer van, en daaronder:

1° In 't muzeum te Antwerpen, het tafereel dat hij in 1666 aan het schildersgilde aanbood, met figuren, er bijgevoegd door Van Minderhout;

2° In 't muzeum te Weenen, een *Binnenzicht eener Kerk*, ondertekend en gedagteekend 1664;

3° Bij graaf Leopold de Beaufort, het *Binnenzicht van het Hotel van President Roose*, met een klein portret van dezen, te voeten uit, door Gonzalès Coques geschilderd;

4° In 't muzeum te Munchen, de architectuur van eene *Galerij van Schilderijen* van verschillende tijdgenooten, met figuren van Jordaens en Ch. Emm. Biset (ondertekend en gedagteekend 1666);

5° In 't muzeum te 's-Gravenhage, de architectuur van eene dergelijke schilderij, met figuren van Gonzalès Coques;

6° In 't muzeum te Brussel, de architectuur van de schilderij *Willem Tell*, door Biset;

7° Het *Vertrek der Gehuwden*, met figuren van Jerome Janssens, schilderij die deel uitmaakte van de verzameling Van Leries, in 1885 te Antwerpen verkocht.

8° Het bouwkundig gedeelte van het lieve tafereel *De warme Hand*, van Janssens, in het muzeum van den Louvre, zou ook wel, denken wij, van von Ehrenberg kunnen zijn.

Het schilderij, aan het Brusselsch muzeum aangeboden, draagt eene schoone handteekening: *W.S. von Ehrenberg fec.* en als dagteekening 1667. Zij heeft achtereenvolgens deel uitmaakt van de verzameling van den markgraaf de Rocheb..., in 1873 te Parijs verkocht; van die van den heer de Lescale, te Baarle-Hertog en van die van den heer Ch. Léon Cardon, te Brussel.

In den catalogus van de Parijzer verkooping stond er, dat de figuren, ten getale van dertig, die door hare lieflijke houding en haar koloriet met weerschijn het werk zooveel artistiek belang

bijzetten, van Biset zijn. Het is, meenen wij, voldoende, het *Binnenzicht van de Jezuïetenkerk* te vergelijken met *Willem Tell* van 't muzeum te Brussel, het meesterstuk van Biset, om het radicaal verschil vast te stellen, dat in het karakter en de uitvoering van elk der beide meesters bestaat. Wij meenen veeleer, zooals we 't reeds zeiden, dat, de « stoffeering » onzer schilderij van een tijdgenoot van von Ehrenberg komt, evenals hij lid van 't Antwerpsche St-Lucasgilde, nl. Jerome Janssens.

Jerome Janssens, bijgenaamd *de Danser*, werd in 1624 te Antwerpen geboren, waar hij leerling was van Christoffel van der Lamén. Evenals zijn meester maakte hij eene specialiteit van 't schilderen van « sociëteiten » : feesten, bals, concerten, galante samenkomsten, gesprekken. Daar hij op twintigjarigen ouderdom als lid van het St-Lucasgilde werd ingeschreven en stierf, als hij 69 jaar was, is het geoorloofd te veronderstellen, dat hij tijdens eene kunstloopbaan van eene halve eeuw een aanzienlijk getal schilderijen zal hebben vervaardigd. Er blijven er ons bijna geene van over; drie behooren tot bijzondere verzamelingen in Zweden, gedagteekend 1652 en 1656; ééne is er te Rijsel (1658), ééne te Duinkerke (1672), twee in bijzondere verzamelingen te Antwerpen, ééne te Brunswijk (1681), ééne in den Louvre, ééne bij den prins Karel van Arenberg, te Brussel. Het is aldus met Janssens evenzoo gesteld als met von Ehrenberg.

Deze zeldzaamheid van de werken der beide meesters verleent des te meer waarde aan het geschiedkundig tafereel, waarmede het nationaal muzeum werd verrijkt, waar Janssens niet was vertegenwoordigd en zijn confrater alleen door zijn aandeel in de schilderij van Biset.

A. J. WAUTERS.

LETTERKUNDE

DE BODE

(FRAGMENT)

Een slinger-weg met boomen door eenzame velden. Door winter-wind in heftig vlagen klaag-kraakten zwarte vocht-stammen met nat-donker mos op het uit de aarde glibberwortelen, en ijzel-koude druppelen van jammer-knokke-takken, die dreig-arm-schudden onder het roet-rafel-vlieden van lage donkerheid door storm gereten, waarboven straf, grauw wolke-overspannen, dat niet te drijven scheen.

Schuins-tegen-in een man alleen langzaam ging tusschen de twee karre-sporen, die dof water-blonken tot ver-aaneen op den leegen, nat-glimmenden oker-aarde weg met regen-plassen vol wind-onrust in rimpelingen.

Soms stond hij stil, het hoofd vooruit met onraad-oogen, want vreezen, dat slechts schijn-van-veiligheid was om hem op de velden, die vlak tot in het verre nevelden met grauwheid van het wilde gras om eenzaamheid van worstel-struiken, die ruig door winterbruin.

Gestalten van zijn vreeze in het donkeren van den avond-dag, en in vlaag-kreten, lang-gerekte scheuringen van de avondlucht, hij hoorde geluiden van wapenen en dreig-stemmen, maar dit was angst-bedrog, en behoedzaam verder gaan onder de wolken, die vlied-vlogen over in sombere wissel-vormen.

(1)

Bezorgd wel voelen naar den brief, die in zijn wambuis was genaaid, en naar de wapenen, die hij droeg...

De vroege duisternis bracht blankheid mede. Een neveling van warrel-vlokken uit donkerheid, die als een nacht-mist omme-steeg. Eerst sneeuw de aarde niet bedekte, slechts langzaam kwamen witte plekken in holten en om boomen, die spoke-donker zwaaiden in het ongestuime dolen.

Door het storm-blank omnachten de man zich voelde ingesloten, en minder veilig dan voorheen, alsof gevaren naderbij, nu hij ze niet kon zien.

De vrees niet voor zijn leven, maar om hetgeen hij bij zich droeg, zwaar drukte in zijn borst, en knelde in den hals, zoodat hij open hield den mond, en moeielijk adem haalde.

Er kwam meer koude nu, en dichter vielen grooter vlokken, zoodat hij sloop op zachtheid voort in warmte door zijn zwaren mantel, die, over de armen heen in grauweid om hem plooide.

Zijn koud gelaat slechts bloot, waarop de vlokken smolten, en wit aan zijne schoenen klompte, die tragelijk schoffel-sporen maakten.

Vermoeid zijn lichaam was : hij had den ganschen dag geloopen. Kromme-gaan als drukte zware last op zijne witte schouders ; geslagen-stijf zijn lenden, en spieren-pijn wrong in de beenen, waaraan de voeten zwaar in zwellling, die wonde-smartten in het leder.

Leeg voelde hij zijn hoofd, waarin geen bloed meer scheen, en soms zijn oogen vielen toe, zoodat hij als een blinde liep, onzeker zonder tasten. Het goed-omhulde lijf dan in warme afgeslotenheid voor het woeste winterweêr, en groot verlangen in zachtheid te gaan liggen, maar de sterke wil door plicht hem slapend wakker hield.

*
* *

De nacht geheel gekomen.

Vóór hem, achter het schemer-bleek witte velden met kaal-wilde boom-duisteringen, een bonte samen-bouw : vele huizen van dof-rooden steen of ook grauw-zwart van hout, die hoogden verschillend uit boven den gekartelden walle-muur met schamele vlokken-laag.

Van een maanlicht-plek, koud zilver-blauw, die snel te schuiven scheen door het hooge grauwe storm-wolken, waarin geen opening, die stille sterren toonde, schemer-schijnsel bleek schitteren deed de sneeuw op rijingen van spitse schaliedaken met warre-tooi door het ongewisse blanken van vensternokken uit de leien, en wit-bemutste schoorsteen-werken, die grilden op door licht-en-nacht in roet-rood waar geen sneeuw.

Hoog-donker dreig-bolden twee zware torens, die loggestonden dicht-aaneen in boven-nadering tot elkaâr met schilfer-blankheid op de kappen, waaronder walm-rood licht, dat nacht uit gaten sneed. En tusschen het grauwe steenomronden diep-nauw de poort verdween, die voor den man geopend werd, na het zeggen van een woord, dat hij zeer heimelijk had vernomen.

De bode zoo vermoeid, dat onverschillig voor gevaren, die in de stad te duchten waren.

In groot begeer naar rust snel strompelen door de leege straten, waar wind de sneeuw had tegen huizen opgekuifd, die dicht gesloten waren, en lichtten schamelijk uit door donker onder schaduw-gevelen in stuivend wit door vlagen om de hoeken, waar olievlammen doofden uit voor heiligen-in-eennis geplaatst.

*
* *

De bode op een plein, dat onder woeste schemer-maan in nachte-blankheid lag, die wind tot starre golven schoof in stuwing tegen huizen, die duister grijsden op in droom-oud overhellen met heldering door sneeuw der spitse dak-gevaarten

in loeiing en in glinster-schijn als zilverlichten door de wolken.

Hij naar een huis, dat grooter dan de anderen was, van nacht droef rooden steen met koppen aan de gevel-balken, die schuile-grijnsden in het donker, waaruit in galge-knarsing aan eene ijzeren stang een houten ridder-op-een-paard, die schitter-guldde mat en was met sneeuw beslagen.

De man verholen klopte aan. Lang moest hij wachten, voordat de deur behoedzaam werd ontgrendeld, en door een even-opening in nevellicht hij kwam door hoorn van een handlantaarn, waarachter was een oud gelaat als pergament in vuilen schijn, dat rimpelen in dorheid had, en groote rood-ontstoken oogen, die troebel-grijs, en vreesden zeer.

De bode echter sprak, en werd tersluiks in het huis gelaten.

*
* *
*

✧ In droef verlichte zaal groot-schaduwde de honger-man op het nachte-wit van een gekalkten muur. Hij at uit eenen tinnen schotel, waarop een zilver-roode dans door het vet-vuil vlammen van een kaars, en soms hij hoorde tusschen-door met open-mond, gebogen, scherp-starend vóór zich uit.

Maar om den bode rust in storm, en na het avondmaal, dat slaap in het moede lichaam bracht, de oude waard hem lichtte naar zijne kamer voor. Zij gingen lang door schimmelvochtige gangen, waar tochtte wind, die kraken deed het hout, als dreigden levens achter wanden, die langzaam gingen op uit zwaren binnen-nacht in het vlamme-onrust-zweven, en weder in het duister schoven, dat zwoele-dicht en achter het licht zich sloot.

Zijn kamer bij een smalle trap, die ladderde omlaag met licht op zwarte glibber-treden, in donkerheid, die peilloos scheen, en waaruit vochtige koude steeg, alsof beneden water vloeide.

De bode nauw alleen, of hij de deur met grendelen sloot,

en op het bed ter neder viel, het moede lijf nog in de kleeren, de zware schoenen van de voeten.

Door den gedronken wijn zweven in heerlijke rust met zachte prikkeling van het bloed, dat warm door de leden en ledig liet het hoofd, dat hoog in frissche kussens lag.

Hooren in slaap-dommel den storm als zee, die kalmde verre-weg, en zien met droom-oogen het glimme-schouwvuur van kole-blokken, die spatterden nog vonken uit, en holle-veegde somberen schijn door nacht in het vertrek. Gloed-golleven gordijnen, die woeien vóór de vensters, alsof zij openstonden.

Een twijfeling in droom, waardat hij wel kon zijn, en dit eerst weten na hersen-moeite aldoor in slaap, die vochtig maakte zijne slapen. Toen angst neep plotseling in zijn borst, dat de vensters open zouden zijn, en zien-in-eens door alles heen, dat van het plein een ladder werd gericht, en tegen het huis aanviel, waarop een man in zwart met vederen op het hoofd behoedzaam naar zijn kamer klom met zachte voeten door de sneeuw.

De bode zocht den brief, die niet meer veilig in zijn kleed, maar zijne handen lam, onmachtig iets te vinden. Zij dwaalden op het dek met zacht gekrab als van een stervende.

Van angst zijn oogen groot, en strakheid in zijn trekken, alsof hij werd gefolterd; de donkere man al bij het venster — een roode hand door schijn sloeg het gordijn terzij, en het bepluimde hoofd, met wreeden lach in schaduw, van buiten naar hem zag.

Het koude vonkelen der nachtvogel-oogen zoo pijnlijk voor den man in bed, dat schreeuwen uit zijn smart en daardoor wakker schokte.

Verdwaasd hij opgezeten rond-schouwde in de stille, lage kamer met groote moeheid van het lijf, en druppelen langs de wangen, die vielen op zijn koude handen, door na-angst nog in beving.

Het vuur was uitgegaan, en maanlicht koud en zilver-blauw door niet-beluikte hooge ruiten in lood, met midden-vak in kleuren, die tintten bleek de stralen weêr.

Door maan de schaduwen grijs om stilheid van de meubelstukken, die rustten zwaar en donker met vage ommetrekken, en de stilte, door den droom, den bode vol bedreiging scheen.

Half opgericht hij hoorde lang, naar het fluiten van den wind, die rommeling in den schoorsteen bracht, en kraken deed het hout, alsof er wezens om hem waren.

Reeds dwalen wêer zijn geest naar droomen, toen eensklaps zacht geluid-in-storm, als sleepten schreden door een verren gang, hem helder wakker maakten — en zekerheid, dat wie daar liep, naar hem moest komen. Haastig sprong hij van het bed, op eens vol kracht, en zonder moeheid meer te voelen. Weten ook dadelijk, wat te doen. Zacht openen de deur, en sluipen naar de trap, maar schrik-in-wondering zoo fel, dat het leven werd als dood — een ijzeren hand op zijnen schouder.

Na stijfheid beefde hij, en zijne knieën bogen.

ARY PRINS.

VAN MAAND TOT MAAND TENTOONSTELLINGEN

A. ZUID-NEDERLAND

I. Koninklijke Vereniging « *De Belgiese Waterverfschilders* ». — XXXXIIe Jaarlijkse.

Niemand heeft het tot nu toe de moeite waard geacht, het op te tekenen, en toch moet het honderden bezoekers van onze tentoonstellingen evenals mij zelf reeds zijn opgevallen, namelijk — dat, van jaar tot jaar, het aantal Belgiese kunstschilders, evengoed van Waalse als van Vlaamse oorsprong, groter en groter wordt, die « in het land van dijken en vaarten », in « het land van Rembrandt », zooals het immers tot zijn allerhoogste glorie mag heten, in Nederland, nieuwe bronnen van bezieling, nieuwe indrukken van mensen en landschappen, nieuwe spelingen en schakeringen van kleur en licht gaan zoeken.

Het is, alsof een ware *Sehnsucht*, even onweerstaanbaar als die, welke twee geliefden over bergen en dalen en moerassen tóch naar elkander trekt, onze kunstenaars met het penseel, beginnelingen én « gearriveerden » beide, heeft aangegrepen, om in het laagst-gelegen land van ons werelddeel hun verlangen naar het hoogste licht- en kleurschoon te gaan stillen. Want, wat zij in Holland zoeken en vinden, is niet zozeer het eigenaardige of zonderlinge van allerlei ouderwetse klederdrachten, huismeubelen, enz., als wel het zachte, wonderfijne licht, dat, spelend door aldoor vernieuwde waterdampen, aan de elders vaak harde lijn of banale kleur van mensen en dingen een

adel, een poëzie verleent, welke ze als wechrukt uit het werkelijke en alledaagse en ze opvoert in het rijk van sproken en idealen. En het kan niet anders, — en de verkregen uitkomsten kunnen 't al bewijzen, — of deze vele reizen naar het wonderde Sprookjesland aan Noord- en Zuiderzee moeten op onze Vlaamse kunst een uitstekende invloed oefenen. Al diegenen onder onze schilders, die in Zeeland of Waterland *gewerkt* hebben, hebben hun palet ontdaan van veel hardheid en dorpere bontheid, en zijn gaan leren schilderen, zo niet *uit* stemming, dan toch *met* stemming, zijn gaan leren verder en dieper zien dan tot de mooie oppervlakte alleen, dan met enkel het kleurtegenstellingen zoekend oog. Courtens, Frank, Staquet, Cassiers, van Leemputten, en noch meer wellicht Baertsoen, Claus, Charlet, Hens, Heymans, Marcette, Verstraete, allen hebben zij, en niet tot hun schade, het wonderfijne licht en de fijn-genakreerde tonen van 't Hollands landschap op zich laten inwerken.

De nu weer gesloten XXXXIIe van de *Société belge des Aquarellistes* heeft, evenals de vier of vijf voorgaande tentoonstellingen, mijn bewering gestaafd.

De Belgen, welke aldaar werkelijk mooie dingen hadden opgehangen, — van de inzenders van middelmatig werk willen wij niet spreken — brachten, op één uitzondering na, al die dingen uit Holland mee.

Vóór allen dient hier genoemd Frans Charlet, die, sedert twee jaar, haast al zijn landgenoten in de schaduw stelt met werk van zulk een zuiver en diep gevoel, en

zulk een aristokratiese kleur, dat ik niet begrijp, hoe reeds niet de eerste dag al zijn akwarellen en pastels kopers vinden. Dan komt Cassiers, wiens kleine, met verbazende handigheid *gewassen* kijkjes in Zee- of Waterland wel wat eentonig werken, doch tevens uitmunten door de goed getroffen *enveloppe*. Dan Stacquet, met stout geveegde *vaartjes* en *binnenhuisjes*, vol allerlei plezierige toetsjes, en dan — onder de vreemdelingen — niet het minst Bartlett, die ik echter vroeger wel eens beter vertegenwoordigd heb gezien dan nu, en de Duitser Hermann.

Charlet zond vijf akwarellen, daaronder twee kleine *Marken'se Binnenhuisjes* vol stemming, en twee tamelijk grote werken, *Theerozen* en *De Weduwenaar*, ontegenzeggelijk de zuiverste, volledigste van al de waterverftekeningen in dit salon.

De Weduwenaar vooral is een hoogstaande arbeid. Het is een werk van schoonheid in het drievoudig opzicht van het gevoel, de kleur en de tekening. Ingegeven door de werkelijkheid zelf, gesproken uit een ontmoeting, welke in het gemoed van de kunstenaar de teerste snaren aan het trillen brachten, heeft het in zich opgenomen de zachte rietmus van het zo ebbend en vloedend leven, — de zacht-luwen-gegane smart van de eenvoudige Noordhollandse visser, staande, met zijn twee kinderen, op een rustig stille zondagnamiddag, in het stemmige rouwpak zijn pijpje te roken en uit te staren ver over de kleine haven in de zonsondergang, zeker wel op de plaats, waar de heengegane vrouw

hem zo vaak zag uitvaren en weerwachtte. Geen spoor van sentimentaliteit — enkel streng ingehouden, sober, des te intenser gevoel — zich uitend alleen in de starre houding en in zich-zelfgekeerdheid van de man en de ingetogenheid van de kinderen. Doch, ook in de hele atmosfeer rond die drie weeft en zweeft dat gevoel — dat verterend gevoel van niet-vergeten-kunnen en niet-meerhopen-mogen; de hele lucht is er vol van; het toont en tint in die hele wereld van fijne overgangen, welke het penseel ons vóór ogen tovert, in het hele bescheiden-bonte spel van toetsjes en veegjes rood en blauw en groen en geel en paars en oranje, ginds achter het takelwerk van een hele vloot sloepen en bommen; en alleen een waar artiest, een dichter met het penseel kan zo tot ons laten spreken de plechtige stilte van de wordende avond, daar op dat nu eenzame kadehoofd, rond die tiepies gedane drie.

Naast Charlet verdienen zeker de allereerste plaats de Hollanders Rink en Jakob Smits. De eerste zond *Oude Zeerobben* en een *Kaartlegster*, zeldzaam intens van observasie, de tweede een *Dode Christus in de Armen van Maria*, vol van echt religieus gevoel, en drie voortreffelijk geslaagde portretten.

Rink is een opmerker; hij leest ervaringen en veropenbaringen in de rimpels van aangezicht en handen; onthullingen in de wijze, waarop de luidjes zitten, gaan en staan. Als met het stift van een etsers zijn die kleine ventjes getekend op dat mooie kleine stukje, dat ik het eerst noemde. Hoe klein

ze daar ook zitten, toch blinkt uit hun zeegroene ogen de melankolieuse klaarheid van de grenzeloze waterplassen; hun houding is die van mannen, die zich ongemakkelijk voelen op de vaste aarde, van wie de voetpalm gewoon is aan het deinend opgaan en wechzinken in de waterslag.

Bijna levensgroot is de *Kaartlegster*, — als ik mij goed herinner in pastel. Wat een nare, en in die naarheid aangrijpende verschijning is dat oude, gemene wijf, schikkend met plumpe, vuile vingers de vet-beduimelde kaarten op tafel!...

In de rimpeltjes van dat voortaan ouderdomloze gezicht is ingedroogd, inverduurd, in-verduurzaamd het stof en vuil van ongetelde, ontelbare jaren; die handen, waar de doorkorven en doorreten huid in knobbels rond zwelt, vertellen — evenals dat aangezicht van een heel leven van ploeteren en wroeten en tobben en schrapen, en de ogen spreken van arglist en wantrouwen en de lippen van haat en mensenverachting.

Dingen als Charlet's *Weduwnaar* en Rink's *Kaartlegster* diende men aan te kopen voor een muzeum.

Tot Smits' gelukkigste dingen reken ik van nu af mee het kleinst van de drie portretten, *Kobe en Max*. Ik begrijp, dat brave lieden er zich aan ergeren, dat de handen van de kleine jongen niet « gemaakt » zijn; maar men moet geen smaak hebben of niet zien kunnen, om dat kinderkopje, stralend van levensblijheid en voldaanheid onder de krans van bleekblond haar, niet heerlijk mooi en meesterlijk af te vinden.

Delaunois zet zijn serie kerk-

binnenzichten voort; vooral zijn *Zwarte Christus*, een tragies-somber hoekje uit de Leuvense St-Pieterskerk, en 's *Namiddags in de Zijbeuk*, zijn voortreffelijk; Khnopff had een heel streng gedane, aristokratiese tekening: *Wit, zwart en goud*, en een drietal kleinere dingen; Meunier, een kranig getekende *Mijnwerker*; Marcette vijf zee'tjes, waaronder vooral *La Houle* en *La Plage* uitmunten; van Leemputten, onder meer andere degelijke dingen, een *Binnenzicht van een Schapenstal*, door en door gevoeld en zuiver gedaan als een stuk van Segantini; Auguste Donnay een viertal landschappen, uitgevoerd in heel lichte, fijne, doorzichtige tonen, akwarellen, die niets anders willen zijn dan akwarellen en juist daarom uitnemend bevallen.

Het werk van Nico Jungmann, door velen zo zeer geprezen, vind ik nochal oppervlakkig. De grote *Processie te Kevelaar* is te mozaïekachtig, te weinig een harmonieus geheel, te weinig een viezie van een gebeurtenis; *Beatrix* is een bevallig profiel, zeer Florentijns, doch zonder tastbare menselijkheid er achter.

Merkwaardig werk zond de Fransman Gaston Latouche, o. a. *Hamlet en de Dodengravers*. Toch kan het ons vroegere dingen van zijn hand niet doen vergeten.

Van Haverman, Oppenoorth, Oyens, de Roelofsen, Mevr. Jansen-Grothe, onder de Hollanders; Dettmann, Skarbina, Fel. von Myrbach, Max Uth, onder de Duitsers; mevr. Gilsoul-Hoppe, Uytterschaut, Hagemans, Hannon, Abry, enz., onder de Belgen, kan ik, uit

plaatsgebrek. ditmaal alleen de namen vermelden.

II. *Kunstvereniging* « ALS IK KAN ». — 39^e Tentoonstelling. Van 17. tot 24. November. — Ofschoon het niet aangaat, nu noch uitvoerig over deze vóór meer dan twee maanden gesloten ekspoziesie te spreken, wil ik toch niet verzuimen, een woord van hartelijk gemeente lof toe te zwaaien aan Henry Rul, van wie aldaar vier landschappen te zien waren, die, eens te meer getuigenis aflegden van het fijne, dichterlike gevoel, waarmede deze simpatische kunstenaar de natuur weet te vertolken. Een van deze vier stukken, *Lente-duin*, munte daarenboven uit door een weinig minder dan meesterlike behandeling. Bij het kranige stuk *Duin* van Verstraete in het Antwerps Muzeum zou het volstrekt niet verbleken.

Verdienstelijk werk leverde Viérin, vooral in *Wilgen*, *Oude Vlaamse Stad*, het meest noch in *Beggijnhof*. Noch wat meer uit de verf, noch wat meer diepgang van indruk, noch wat meer fijnheid in de overgangen, en deze schilder zal tot diegenen behoren, waarop onze jonge school roem zal dragen.

Ook Alfons de Clercq is op de goede weg, al is veel in wat hij ondertekent noch onrijp. Voor hem zou er veel te leren zijn van een degelijk bestuderen. — meer wat de vertolking, de psiekologie betreft dan de uiterlike behandeling, bedoel ik, — van de Gentse meester Baertsoen, van de Hollander Witsen. Hij gewonne er zich aan, de dingen, die hij mooi vindt, niet op doek te brengen dan na ze te

hebben laten heengaan door zijn ziel, juist, na er niet alleen het uitwendige karakter, maar het *état d'âme* van te hebben doorgrond.

Verdienstelijk waren *De Les van Zus* van Evert Pieters, *De Koe-wachtster* van Proost en *De Dochter van de Wildstropen* van Boudry.

Veelbelovend waren van Pose-naer *Kalvarie* en *Tobias*, van Bosiers *Staketsel bij ondergaande Zon*, van Gogo *Fonge Sater*, van Alf. van Beurden *Na 't Gebed*, van Spanoghe *Vóór Zonsondergang*.

B. NOORD-NEDERLAND

I. HENRICUS. *Pastels en Tekeningen in « De Haagse Kunstkring »*. — Deze tentoonstelling zal wel voor de meesten een soort veropenbaring zijn geweest. Tot hier toe kende men Henricus wel als een zwierig illustrator van gedichten en sprookjes en als een scherp-geestig kariaturiest; dat erin hem echter noch een schilder zat van meer dan gewone aanleg, vermoedden zeker slechts heel weinigen. De gave, om het in de natuur voorhandene met nauwgezet-opmerkend oog waar te nemen en met vaste potloodomtrekken, nuchter-objektief over te brengen op het papier, — al wie zekere tekeningen, waarmede hij, vóór enkele jaren al, allerlei verhalen uit het werkelijk leven in *Elsevier* versierde, leerde kennen, zal ze wel spoedig in hem gewaardeerd hebben; die gave nu, men vindt ze heden, doch hoezeer noch versterkt en verfijnd door langdurige oefening, terug in een gehele reeks krijt-, kool- en potloodtekeningen, wel 35 meen ik, welke van de in *De H. K.* ingerichte

tentoonstelling deelmaakten. Daarnaast echter treft men niet minder dan 70 pastels aan, welke — ik zal niet zeggen een verbazend grote vaardigheid in het behandelen van deze werkwijze, want zulk een lof zou werkelijk al te mager wezen — maar een krachtig ontwikkeld kolorientalent verraden, dat van nu af bij machte is, naast het allereftigste ook het allerteerste licht, naast het brutaalste ook het zachtste en stilste kleur-fenomeen weer te geven.

In dat zeventigtal pastels veropenbaart ons de kunstenaar de fiezionomie van het Tuniezies stadje, *Sidi-boe-Saïd*, waar hij nagenoeg twee volle jaren in hard en onafgebroken studie en arbeid doorbracht. Hij brengt ons naar elk gebouw van enige betekenis, naar elk hoekje, dat in de omtrek, opvalt door eigenaardigheid van lijnen of van kleur. en hij voert ons naar meer dan één van die plaatsen terug bij opvallend veranderde lights- en weersgesteldheid, bij nacht, middag, avond, bij stilte en onweer, bij helder en grijs weer.

In 't algemeen heeft de kunstenaar zich tevreden gesteld, zo objektief en krachtig mogelijk uit te spreken. wat hij, in zijn hoedanigheid van schilder, mooi had gevonden. Geheel anders den Bauer, die van het Oosten ware en — voeg ik er bij — heerlike droomviezioenen meebracht — waarachter men de realiteit noch juist tot dusver kan voelen, vermoeden, dat men zich tijdig herinnert, dat de meester toch wel degelijk in gindse verre gewesten verbleven heeft; geheel anders dan deze poogt Henricus hoofdzakelijk de stoffelijke

verschijning, het natuurlijke bewegen en de ware toon, het enigjuiste *moment* te benaderen, zit hij de natuur overal en altijd op de hielen en laat haar niet weer los, vooraleer zij zich geheel gegeven heeft.

Mij dunkt, dit komt het meest uit in de pastels, waarin weers- en lichteffekten zijn vastgehouden: *Meer van Tunis, Regen, Rotsen, De Kamsin, Zomer, De Sirocco, Tegen zon in, Maneschijn*. Ook in de tekeningen, waarin het om het tiepiese van zekere mensen, boomen of planten te doen was, *Kaktussen, Olijfbomen, Chirarokers, Dansende Negers*.

Dat Henricus echter, waar het onderwerp zulks meebrengt, ook een stemming weet te belichamen; dat hij — tegelijk met de uitwendigheid, ook de ziel van de dingen kan begrijpen en vertolken, dit bleek uit meer dan één van zijn stukken, en zeker wel uit de beste en volledigste van alle, — *Bouwvallen, Achterbuurtje, Het Harem, Het Huis van El Hadji Zarroek, 't Verlaten Huis* en *Het Spookhuis*.

II. HIDDE NIJLAND. — *Tekeningen en Akwarellen bij Oldenzeel te Rotterdam*. — Het is altijd iets gewaagds, vooral in deze tijd van skepsis en « op-zijn-hoede-wezen », de eerstelingen van een werkelijk begaafde te bespreken... Zekere lieden nemen het de beoordelaar zo licht euvel, dat hij niet genoeg maat heeft gehouden in het aanmoedigend loven van het werk van een pas beginnende; men rekent het hem aan als een zonde, dat hij zekere prijzende hoedanigheidswoorden — welke sommigen alleen

voor meer bejaarden geschikt schijnen te oordelen — nu ook al voor « een heel jonge » heeft durven... misbruiken. Wanneer nu echter het werk van zulk een heel jonge én diep en eigen van gevoel én toch tevens werkelijk en waar van viezie is, en het getuigt daarenboven opvallend van de ernstigste studie, van een zich geheel geven aan het eens gekozen onderwerp; moet dan de krietiek haar behoefte, om zich simpatiek te tonen, onderdrukken, moet zij een heel wijs gezicht opzetten en twijfel uiten, waar alles haar noopt en dringt, om te vertrouwen, te geloven?

Sedert jaren zag ik geen « eerstelingen », die mij zo machtig aangrepen, zo 'n hoge dunk gaven van het kunnen en willen van hun maker, als deze kleine, maar uitgelezen verzameling van Hidde Nijland, de zoon van de dappere Dordtse voorstander en beschermer van de moderne richting, de heer Hidde Nijland.

Ik wil niet loochenen, dat het procédé van deze tekeningen soms noch opvallende verwantschap vertoont met dat van zekere — overigens — uitnemende modellen. Doch, evenmin wil ik onuitsproken laten, dat de zes à acht voornaamste stukken uit deze kolleksie de door deze debutant beoogde indruk uitspreken met een kracht en een waarheid, die men alleen bij zulken, die, werkelijk « geroepen », later ook onfeilbaar zeker « uitverkoren » heten, pleegt aan te treffen.

Hidde Nijland is, wat ik zou willen noemen : een *dessinateur de grand style*, een die uitvoerig

weet te zijn zonder miezer te worden, een die de grote lijnen kan doen uitkomen zelfs in een met duizenden kleine bijzaakjes volgepropt werk.

Hij streeft er blijkbaar naar, tegelijk en met de zelfde intensiteit de stoffelijke fiezionomie en de geest, de gedaante en de betekenis, met zijn tekenstift — hier zeker in vele gevallen een riet of een stokje! — te achterhalen.

Zie b.v. die werkmansfiegur, *Job*, — kranig gekampeerd als een stuk rechtstaand leven, — tekenkrijt met wat pastel. — Wat spreekt hier elke trek in het gelaat, de handen, elke plooi van de klederen, van de arbeids-gewoonten en de bestaans-biezonderheden van het model?

De Molen en *Wilgen* zijn al even levend, al even karaktervol als dit mensenfiegur. Breder, stouter noch zijn zij getekend; het logge, hoge houtgevaarte, dat door de tijd wat is gaan hellen, stekend, als om niet te vallen, om in evenwicht te blijven, zijn wiekarmen op, krakend van oudheid, verweerd door wind en regen, alle spleten en retten vol van het stof van honderd jaren; de bomen, treurig en sjoel in winter-naaktheid, noch enkel hier en daar, ver van elkaar, een verwelkt en verdord blad vertonend, heuse zieken, deerniswekkende *souffres-douleurs*, met koppen als door storm verwrongen, geknakt.

Wat de tekenaar van eerst af wilde, blijkt noch duidelijker uit de doorwrochte, bijna als etsen aandoende stukken *Tuin*, « *Le Marcheur* », *Krotten te St-Gillis*, *Ruinoer*, vooral *Gezicht op Brussel*.

Niet al deze stukken kan ik bespreken. Enkele toch moet ik

wel... *Rumoer* : over de rechtlijnig met haar dubbel-parallel-reils eindeloos versmallende spoorbaan, even buiten een grote moderne fabriekstad, een Luik of een Manchester, — om 't even, — oppaffend uit schouwen torenhoog wolken van rook, een logge, laaguitrafelende hemel, gezwollen van regen, gereed om te barsten... Met heel kleine trekjes van de tekenpen is 't gedaan, inkt-*hachuren* zou men 't kunnen heten, doch het geheel is breed en groots, met iets er in als epiese kracht.

Het *Gezicht op Brussel* is een van die dingen, die men aldoor vóór ogen zou willen hebben. Gezien van op de Kongreskolom mischien wel, van een heel hoog uitkijkpunt heel zeker, verrijst, neen, óp-vleugelt. óp-slangelt uit een rei van daken van allerlei vorm, de fijne, teerslanke naald van het Stadhuis, tot tegen een hartstochtelik bewogen drijfvlucht. Overal, overal blazen schoorstenen blanke golpen adem in de hoogte.... Heel ver een kring van zachtbewogen heuvelen, waarop heel klein geboomte....

Beide stukken zijn vol atmosfeer als een doek van Heymans, Baertsoen, Voerman....

Ook *Le Marcheur* is mij bijgebleven als een brok poëzie — het gebroken gaan, het zich voort-slepen met loodzware voeten van een, die afgelegd heeft een wech zonder eind of begin — een andere Ahasver.

Ik erken gaarne, dat deze tekeningen mij machtiger hebben aangegrepen dan de akwarellen *Zomer*, — dat nochtans een mooie hemel vertoont, en *De Noord bij Dordt*.

Zeer waardeer ik echter *De Dordtse Kade*, ongemeen groot van verhouding : onder een diepblauwe zomerlucht, groots van stijl, de mooie Oude kerk, aftekenend haar stoere vormen achter een reuzenweb van masten, takelwerk, touwen — een kranig stuk, dat, ook bij de Brusselse akwarelliesten, zeer zou zijn opgemerkt en bewonderd geworden.

III. H. W. MESDAG in « *Pulchri* » te 's Gravenhage. — De zee, de volle, wilde, woeste, eind- en grenzeloze zee; de zee bij elke lichtschakering van dag en nacht, van Zomer en van Winter; de zee, glad, rustig, dodijnend met de beweging, heel zacht, van een kinderwiegje; de zee, hol en bol van woede, opvarend met duizend koppen in een gewirwar van wijd en zijd uitrafelende grijze schuimbaren; de zee aldoor en altijd; de zee uitsluitend en imperieus alleen; niets dan de zee, maar de zee geheel, — ziedaar de indruk, de lang niet alledaagse indruk, welke men meedraagt van een enigsins lang, ernstig bedoeld bezoek in de nieuwe tentoonstellingszalen van het Haagse *Pulchri*.

Mesdag behoort niet tot degenen, die al op de eerste blik innemen, bevallen, niet meer los laten. Zijn werk is stoer, ernstig, somber; het ademt, in en uit beide, melankolie, bijna pessiëmisme; daarbij is zijn palet niet rijk aan oogstrelende, fluweelzachte, dichtelijke kleuren; er is zelfs iets ruws, droogs, hards in zijn koloriet, dat niet geschikt is, om al dadelik te behagen. Doch daartegenover staat, dat zijn werk zo geheel en al vrij is van elke belustheid op

mooidoenerij, op het makkelijk beetpakken van de bewondering door aardige truukjes en middeltjes; dat het is *van één stuk*, volstrekt en absoluut van één stuk én met het eeuwig en altijd zelfde, eeuwig en altijd toch weer andere, ontzaglijke model : de monsterrachtige Zij, zijn enig eerste en laatste lief, de Noordzee, de zee van Holland; én met het ganse temperament en de hoekige, onopgesierde verschijning van de artiest zelf, de bijna als een zeebonk aandoende H. W. Mesdag zelf.

Wat nu, van hun eigen, wel eens eng en klein standpuntje uit, de aanhangers van zekere bijzondere richtingen tegen kunst als de zijne kunnen aanvoeren, deze harmonie, deze hoge, beter dan ideale, door het leven zelf verwezenlikte eenheid, kan geen wechcijferen. En nu mogen er, onder Mesdags werken, gerust zijn aan te wijzen, die in dit of dat opzicht X, Y of Z anders zouden « gewenst », wellicht anders zouden « gemaakt » hebben, te vergeefs zoekt men een schijn van reden, om Mesdag's werk als oneigen, niet genoeg indieviedueel, niet genoeg « van Mesdag zelf » te kunnen doodverven. Dit nu is, in mijn ogen, geen geringe hoedanigheid.

't Is zonderling, maar mij komt het voor, dat het voor Mesdag's kunst voordeliger is, niet zo bij drie, vier maal twaalf doeken te gelijk, maar afzonderlijk, stuk voor stuk genoten te worden. Het is ook zo met de poëzie van enkelen, met de muziek van enkelen : om volop te genieten, dient men de stukken uren, dagen zelfs na elkander te lezen, te horen zingen of spelen.

Vondel, Leconte de Lisle, Browning, W. Cullen Bryant; Berlioz, Bach, — noch anderen. Hun werk geeft in ééns te veel; zij eisen een te grote spanning van onze fantasie, om — bij herhaling — niet te vermoeien; om — bij herhaling — die vermoeienis door nieuwe, altijd nieuwe indrukken wech te nemen. En zo is 't ook bij Mesdag! Niet meer dan Israëls of Maris herhaalt hij zich zelf; maar hij brengt in zijn beste momenten zulk een machtige impressie te weeg, dat wij geen grotere verlangens, — zelfs geen verdragen kunnen, zonder die ... vermoeienis.

Ik zou de n^{rs} 2, 4, 5, 6, 7, 10, 15, 17, 18, 20, 21, 22 van het kataloog op even vele, d. w. z. op 12 afzonderlijke voormiddagen, om het even bij welk licht, — Mesdags schilderijen doen het in elk licht, naar de rij af willen beschouwen, en geen tweede elke keer, — en zeker zou ik dan twaalf maal intenser genieten van het schone dat zij bevatten, dan nu — dat ik ze alle in één enkele spanne bekijken moest.

De hierboven aangehaalde nummers kipte ik onder alle uit, omdát zij, naar mijn mening, niet alleen het *dessus du panier* uitmaken, maar tevens de onderscheiden eigenschappen van Mesdag's talent het best en volledigst tot hun recht laten komen. In enkele is nagenoeg het zelfde moment weergegeven : in 10 en in 18, de zee even na zonsondergang; in 15 en in 20, de zee op het ogenblik dat de zon in haar schoot wechzinkt; 1, 4 en 6, het uitvaren van de sloepen; doch telkens met ander licht en met een andere slag van het levend element,

nu eens bij holstaande zee, dan bij waaierig weer, de derde maal bij stilte.

De drie laatste stukken — noch andere, overigens, o. a. het aangrijpende *Na de Storm*, — zijn karakteristiek voor de verhouding, waarin Mesdag zich de mensen denkt tot het grote, zoute wereldwater. De zee overweldigt zijn gevoel en fantasie zo geheel en al, dat hij zijn evennaasten noch alleen goed genoeg acht, om als stoffering dienst te doen; hij geeft aan vissers en bootslie nauweliks meer gewicht dan Maris aan zijn koetjes en kalfjes en schaapjes in zijn landschappen.

Toch geeft hij, dunkt mij, in andere schilderijen eerst de volle maat van zijn artistiek vermogen. In de weergeving van de duizenderlei afwisselende wonderen, welke het licht schept boven en in de zee en van de niet minder veelvoudige bewegingen van de zeeriethmus toont hij wel het sterkst zijn meesterschap. Boven de schuimgrijze plas, van achter grauwe wolkenbanken, waarboven een bleekblauwe, heel diepe hemel, breekt, in een uitbarsting van glansen, de ten horiezon neigende zon uit en braakt in eens vol zilvergetintel de wolken, die zware, donkere schaduwen afwerpen hier en daar op de zee (n^r 2). De zee, heel rustig, effen glad bijna, rond 5 uren in de namiddag: vormeloos, onheilspellend, werpt een reusachtige wolkdraak zijn schaduw af op het water, terwijl het zonlicht, heenborend door het drakelijf als met de punt van een geweldige speer, een stroom van licht uitproest in het ruim; edel schelpkleurig rimpelt het

ondiepe water van het strand, vóór ons (n^r 7). Ofwel hevig rood, rood als een blakend en blakerend stuk metaal uit een reuzenoven, steekt de halve schijf van de zon noch uit boven de avondzee. Wolken zetten op met dreigende koppen, en jachten aan, zweepgeslagen door de hevige wind! En een machtige impressie lost zich op uit het geheel: « Er komt storm! » (n^r 15). Ofwel het is de vreedzaam rode glimlach van de al wech-gezonken zon over de zee — die, ongedurig, naar rust schijnt te zoeken ..., het zacht invallen, neen, aanglijden van de vrede en stilte van de avond ... einde Augustus of September ... na een mooie dag (n^{rs} 10 en 18). Elders is het de zee, gehuld in schaduwsluiers, op haar neergeworpen door een wolkgevaarte, dat de halve hemelsfeer heeft ingeslokken, terwijl de andere helft gloeit, helwit, in zilverige manschijn (n^r 35). En een ander maal noch is het de ruimte, vol van het fijnste, opaalgroene maangeschemel. *Thalasse* vreedzaam ingeslapen met de voldaanheid van een verzadigd, niets meer verlangend, elke behoefte vergetend reuzenmonster (n^r 22).

Een opvallend kenmerk van Mesdag's behandeling is, in volkomen, innige overeenkomst met zijn viezie zelf, de breedheid. Die breedheid vindt gij in de minste streek van zijn penseel zowel als in de verbazende ruimte van horiezon, welke de meester in zo'n doek van een halve of hele meter breedte wist te omvamen. Gij vindt ze in de vrije, wilde beweging van de golven evenals in de hartstochtelijke drift van de wolken. Gij vindt

ze in de overweldigende wisselwerking, welke ons hier telkens en telkens wordt vóór ogen getoond tussen lucht en water, wolken en zee, de afgrond daarboven en de afgrond hierbeneden, schreeuwend, in werkelijkheid, letterlik, naar elkander, — *abyssus abyssum invocat*, — als overtuigd dat zij eerst, gepaard, één-geworden, overigens onafscheidbaar, zijn kunnen het beeld van het onbegrensde, dat, blijkbaar, deze Hollandse schilder in hen zoekt.

C. ZUID- EN NOORD-NEDERLANDERS IN HET BUITENLAND

I. ANTOON VAN WELIE *in de Galerie Georges Petit*. — Een van onze te Parijs verblijvende berichtgevers zendt ons enige uittreksels uit de lange reeks, meest zeer vleierende beoordelingen, welke de Franse dagbladers het werk van onze rijkbegaafde medewerker waardig keurde. Daar het ons, tot ons leedwezen, niet mogelijk was, zelf een kijkje in deze tentoonstelling te gaan nemen, drukken wij hier met dubbel genoegen enige van de meest treffende zinsneden uit die opstellen over. Sedeyn, in *La Critique*, kenmerkt van Welie als « un fier et pensif talent, dont

la nervosité surprend chez un hollandais, mais s'accompagne tantôt d'observation souriante, tantôt de poésie calme qui sont bien de la race. Avec une palette discrètement opulente et somptueuse et un dessin d'une large et puissante noblesse, M. van Welie apparaît en maints endroits comme un disciple intelligent et personnel de Puvis de Chavannes. Tel il se montre en ses tableaux, volontiers illustrateur de légendes, avec un culte ému et pensif pour les héroïnes au profil pur, aux douces chevelures de lumière pâle, qui passent dans ses songes. Ses portraits ont au contraire une teinte de réalisme qui en fait ressortir l'expressivité; il y en a de très beaux, pleins d'accent et de pensée... » In *Le Figaro* noemt hem Arsène Alexandre « une sorte de préraphaélite hollandais, qui peut se rattacher au groupe des artistes attentifs et soigneux tels que MM. Khnopff, Lévy-Dhurmer, etc... » — *La Patrie* prijst ten zeerste van Welie's portretten, bewondert evenzeer de uitdrukking als het koloriet, en roemt de verzameling in haar geheel als « un ensemble artistique où se révèle un talent consciencieux, chercheur, vibrant et idéaliste un peu à la manière des primitifs. »

BOEKBEoordelingen.

GREAT MASTERS IN PAINTING AND SCULPTURE, EDITED BY G. C. WILLIAMSON. — ANDREA MANTegna, BY MAUD CRUTTWELL, AUTHOR OF « LUCA SIGNORELLI », etc. — REMBRANDT, BY MALCOLM BELL, AUTHOR OF « SIRE EDWARD BURNE-JONES », etc. London, George Bell and Sons, Yorkstreet, 1901.

Deze twee deeltjes — het acht-en het negentiende van de reeks *Grote Schilders en Beeldhouwers*, verschillen door plan en uitwerking heel wat van eikanier. Terwyl Maud Cruttwell, na in twee vrij korte hoofdstukjes, te samen 42 bl. groot, het leven van Mantegna te hebben saamgevat, daarna in vijf meer uitvoerige kapitels de gezamenlike werken van de stoere, veelzijdige meester behandelt, beschouwt Malcolm Bell eerst — geheel afzonderlik — Rembrandt van Rijn als mens, in zijn afstamming, opvoeding, ontwikkeling, bloei- en verval-tijd, om zich daarna in twee biezondere delen van zijn monografie, eerst met de schilder, dan met de etser bezig te houden.

Overigens zijn beide schrijvers over het algemeen voortreffelik op de hoogte van hun taak, en al kan men voorzeker, wat de krietiese waardering van elk groter werk in 't biezonder aangaat, met hen wel eens van mening verschillen, dat zij in de spesjale lieteratuur van hun onderwerp goed te huis zijn en er met kennis van zaken aan geput hebben, zal wel ieder toegeven.

De beide delen zijn opgeluisterd, het een met 40, het andere met 41, als altijd in Bell's uitgaven uitenemend geslaagde reproduksies. Een viertal van deze platen, ontleend aan Mantegna, bieden wij de lezer van *Kunst en Leven* hierbij aan.

SAMMLUNG ILLUSTRIRTER MONOGRAPHIEN, HERAUSGEGEBEN IN VERBINDUNG MIT ANDEREN VON HANS VON ZOBELTITZ. — EX-LIBRIS (BUCHHEIGNERZEICHEN) VON WALTER VON ZUR WESTEN. — Mit 6 Kunstbeilagen und 164 Abbildungen. — Leipzig, Verlag von Velhagen en Klasieg, 1901.

Ofschoon in de eerste plaats voor Duitse lezers geschreven, zal dit juist 100 bl. omvattende boek toch een welkome aanwinst wezen voor de biebliotheek van elk verzamelaar. Opgevat als een soort van algemene handleiding tot het bijeenbrengen en rangschikken van boekmerken, treedt het — en terecht — minder dan werken van grotere omvang in geleerde biezonderheden; geeft het weinig of geen inlichtingen omtrent zeldzame of van geen namen voorziene eksemplaren; maar beschouwt het een talrijke groep van de meest beroemde, in voorname verzamelingen algemeen voorhanden stukken in het licht van de esthetiek, en geeft het een overzicht — een uitstekend overzicht bovendien — van de voor-naamste meesters, die zich, in de loop van de vier laatste eeuwen, 1500-1900, op het vervaardigen van « *Bucheignerzeichen* » hebben toegelegd.

Het lag vóór de hand, dat in zulk

ST-SEBASTIAAN

MANTEGNA — *Wenen*

O. L. VROUW VAN ZEGE

MANTEGNA — Louvre

VECHTENDE ZEEGODEN

Naar een plaatszee — MANTEGNA

O. L. VROUW MET DE ROTTS

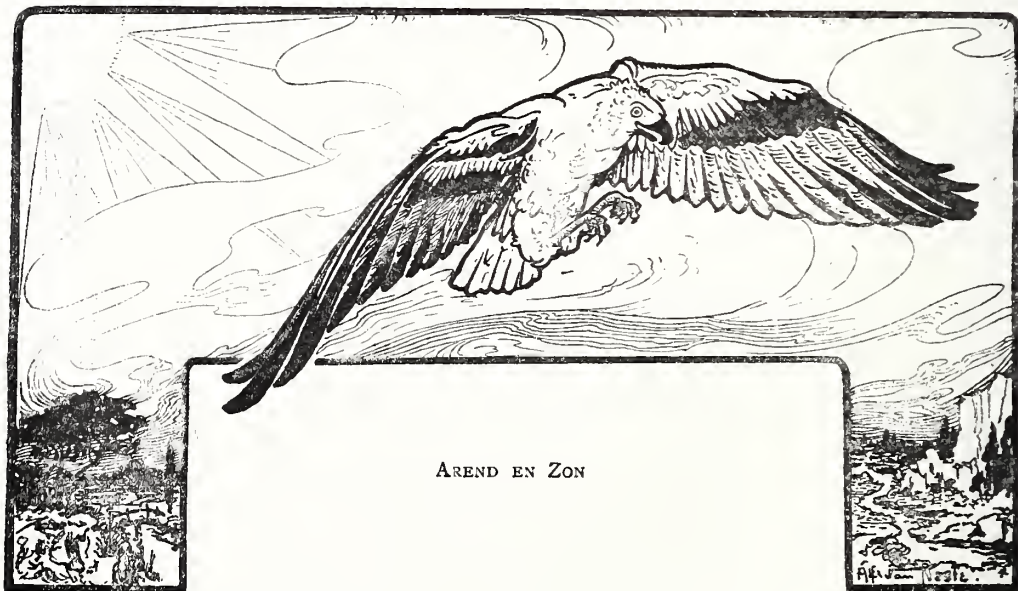
MANTEGNA — *Uffizi*

Boekbeoordelingen

een werk vrij uitvoerig zou gehandeld worden over de grote populariteit, welke het exlibris, sedert een goede twintig jaar, in haast heel Europa, en vooral in Duitsland heeft verkregen. De schrijver wijst er niet zonder reden op, « dass ein groszer Anteil an der Wiedererweckung der Exlibrissitte auf das Konto des Sammlereifers zu setzen ist. » Van biezonder belang voor ons zijn de bladzijden 97, 98 en 99, waar hij met grote waardering de exlibris-tekenaars van Zuid- en Noord-Nederland, Hannotiau, E. van Offel, Doudelet, de Praetere,

van Neste, Khnopff, van Mieghem, Pellens, Elskamp, Donnay, Rasenfosse, Lemmen, Berckmans, enz. bespreekt. Dankbaar lazzen wij t. a. pl. o. a. deze regelen : « Der Vorort der Exlibrisbewegung in Belgien ist Antwerpen. Dort wirkt Pol de Mont, der in seinem Blatte » *De Vlaamse School* « warm für die Exlibrissitte eigetreten ist, » enz..

Het boekje is met even veel goede smaak uitgegeven als geschreven. De platen zijn, tot de allerlaatstetoe, modellen van volmaakte kliesjeddruk.

AREND EN ZON

MOL EN EGEL.

J. STINISSEN. EEN VLAAMSCH ALBUM VOOR DE VLAAMSCH E JEUGD. TEEKENINGEN VAN ALFRED VAN NESTE. — G. de Vreese, van Arteveldestraat, Antwerpen.

Niet alleen als school- en prijs-

boek, ook als huisboek verdient dit werkje te worden aanbevolen. De fabeltjes van Stinissen zijn door de band vloeiend en zwierig berijmd en meer dan ééns zeer aardig bedacht. Onze medewerker van Neste tekende er een dertigtal illustraties bij, die wel niet alle

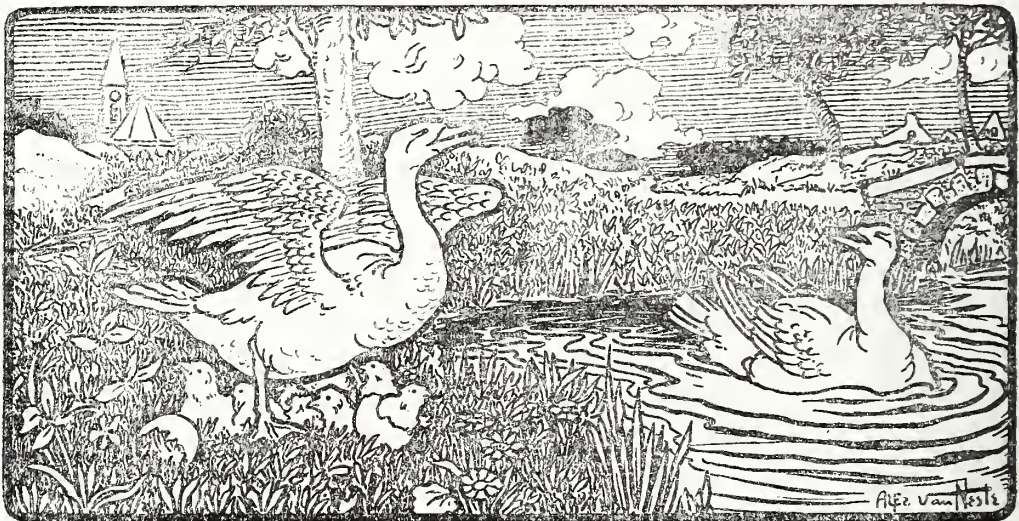
PAARD EN STIER

GLIMWORM EN PAD

even goed geslaagd zijn, maar toch, de een door de andere genomen, eens te meer gunstig getui-

genis afleggen van zijn groot gemak en rijke vinding. Tot de beste rekenen wij die bij de gedichten

VAN DE EEND

PAPEGAAI EN NACHTEGAAL

Uurwerk en Zonnewijzer, Arend en Zon, Glimworm en Pad, Papegaai en Nachtegaal, Mol en Egel, Paard

en Stier, Van de Eend, Brand, Os en Ezel, en Kennismaking. Een achttal daarvan vindt de lezer in dit n^o.

OS EN EZEL

KENNISMAKING

KLAPROOSJE EN KORENBLOEMPJE.
— EEN SPROOKJE DOOR AGATHA
SNELLEN. — TEEKENINGEN VAN
L. W. R. WENCKEBACH. — C. A.
J. van Dishoeck. Amsterdam.

De tekst van dit kinderboek is
— zonder nu met de meesterstuk-
ken van een H. C. Andersen, een
E. T. A. Hoffmann, een Cl. Bren-

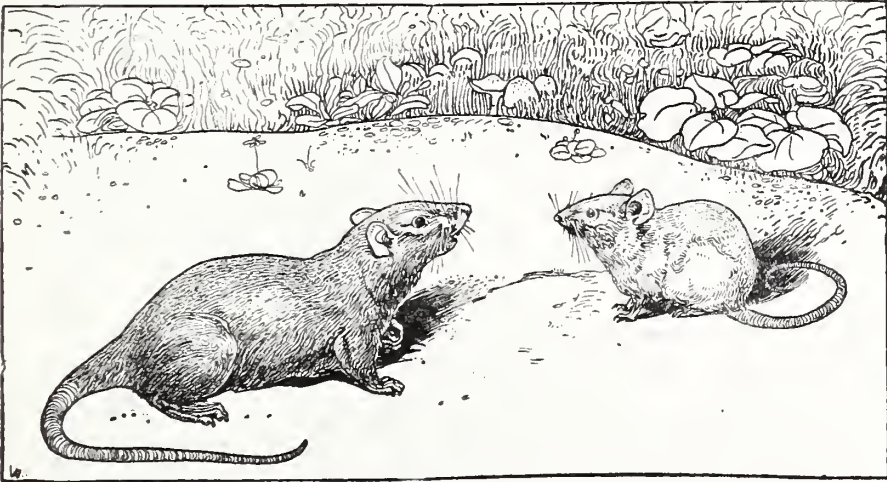

tano of een Ch. Rossetti te kunnen
vergeleken worden — een zeer

verdienstelike. Er zit gevoel in
voor natuurschoon en poëzie en de
vorm is lang niet kwaad. Op één

enkele uitzondering na — het plaatje op de tittel en 't omslag — leverde Wenckebach bij deze tekst een reeksje grotere en kleinere tekeningen, welke alleen overtroffen worden door het werk van de drie of vier allereerste Engelse illustratoren, b. v. Anning Bell, Pyle, Robinson, Ospovat. De illustraties tegenover bl. 4, 20 en 40

zijn uitmuntend. Wij betreuren zeer, ze hier niet te kunnen afdrukken. Met een minimum van trekken bereikt W. aldaar een aanschouwelijk- en volledigheid van voorstelling, die verbazen, en waarvan slechts één van de drie kliesjees, welke wij hiernaast opnemen, — dat met de muisjes, — een denkbeeld geeft.

UIT HET WONDERLAND. VERTELLINGEN UIT DE 1001 NACHT. VOOR DE JEUGD BEWERKT DOOR H. J. KREBBERS MET MEDEWERKING VAN J. STAMPERIUS. — GEÏLLUSTREERD DOOR W. A. F. J. VAARZON-MOREL. — Amsterdam, C. A. J. van Dishoeck, 1901.

In dit deeltje, — nu al het vierde van de verzameling, — komen voor *Ali-Baba en de veertig Roovers*, *Koning Scherman en de Prinses der Zee*, *Avonturen van den Prins van*

Sind, *Lotgevallen van Prins Chodabad*, en *Padmanaba en Hassan*, daaronder dus niet meer dan twee van de meer algemeen bekende verhalen uit *De 1001 Nacht*, namelijk het eerste en het derde. — Van een streng artistiek standpunt is het zeker te betreuren, dat de platen, die dit deeltje versieren, weer niet alle — ik zal niet zeggen — gelijkwaardig, maar vooral gelijkwaardig zijn. Er is toch een opvallend verschil van behandeling tussen die op bl. 7 van *Avonturen v. d. Pr. v. Sind* en b. v. die op bl. 25

Boekbeoordelingen

van het eerste sprookje. Anders Morel hier ook weer zeer interessant. Het meest bevalen ons

UIT « ALI BABA »

platen als *Sesam open u*, die als op bl. 25 in *Ali-Baba*, op bl. 19 in *Prins v. Sind*, en dergelijke.

Drie proeven van Vaarzons illustratie, eigenlijk de 3 laatstgenoemde, delen wij hier mede.

UIT « ALI BABA »

UIT « PRINS VAN SIND ».

**INHOUD
VAN TIJDSCHRIFTEN**

Elsevier's geïllustreerd Maandschrift, Januarië : *Henricus*, door P. A. M. Boele v. Hensbroeck (met portret en vele platen); *Moderne Fransche Medailles*, door H. J. Dompierre de Chaufepie (29 afbeeldingen); *De Hollandsche Meesters in de Ermitage te St-Petersburg*, door Max Rooses (plaat naar Metsu); als supplement een plaat naar Bisschop.

Woord en Beeld, Januarië : *W. J. Haverman*, een mooi portret van dr. H. J. A. M. Schaepman, met bijschrift van P. H. T. Braam, en een leerrijk opstel van Dr. A. Bredius over de verzameling van schilderijen van Rud. Kann te Parijs, naar aanleiding van het werk van Dr. W. Bode, uitgegeven door de Weense vennootschap, *Die Graphische Kunst*, waarin de schilderijen uit deze verzameling zijn afgebeeld en beschreven. Vier taferelen, drie van Rembrandt en één van Hals, zijn hierbij in *W. en B.* afgebeeld.

De Hollandsche Revue, N° 12: een « karakterschets » van Joh. Braakensiek, met vele zinko's naar de populere spotprenten van deze tekenaar.

De Gids, Januarië : *Langs de Wegen*, door Stijn Streuvels (vervolg); *Thompson's oude vergeten Boeken*, door Mr. H. E. G. Quack; *Van een Indisch Woud*, door J. E. Jasper; *Het Gulden Vlies der Argonauten*, door Dr. J. Vürtheim; *Verzen* van Dr. P. C. Boutens; *Sonnetten* van Richard de Cneudt.

Onze Eeuw, Januarië : *Op den Olmenhof*, door J. Pabst; *Potgieter en Busken Huet*, door Mr. W. H. de Beaufort; *Prof. C. Bellaar Spruyt en zijn Opvolger*, door Dr. J. D. van der Waals Jr.; *Verzen* van Dr. J. D. Bierens de Haan; *Uit het rijk der Tonen*, door Dr. J. de Jong. Voorts in de leestafel

beoordelingen van de jongste werken van Couperus, Reyneke van Stuwe, Broedelet.

Nederland, Januarië : Herman Heijermans Jr., *Het Treurspel « Ghetto » in Engeland*, lezenswaardige aantekeningen van de schrijver over zijn persoonlijke ervaringen met theater-bestuurders; Is. Querido, *Moderne Werken* (III). Voorts in de letterkundige kroniek over J. de Veer, Couperus, Jeanne Reyneke van Stuwe.

De XXe Eeuw (maandelijkse voortzetting van « het Tweemaandelijksch Tijdschrift » Januarië : *Kunst en Samenleving*, door Is. P. de Voogd; *Geluk... Kunst.. Opmerkingsgave*, door Marcellus Emants; *Een Blinde*, door W. L. Penning Jr; *Het Pantser*, door Herman Heyermans Jr.; *Het Gezin van Paemel*, door Cyriel Buysse; *Het Zwitsersche Festspiel*, door J. C. Hol; *Kunst*, door Albert Verwey; *A. Aletrino*, door L. van Deyssel; voorts beoordelingen van verzen, door Albert Verwey.

*Oud-Holland. Nieuwe Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlandsche Kunst, Letterkunde, Nijverheid, enz. Onder redactie van Dr A. Bredius en E. W. Moes. — Eerste aflev., negentiende jaargang. — Amsterdam, Gebroeders Binger, Warmoesstraat, 174. — Dit tijdschrift, dat, zoals men weet, voor al wie zich op de studie van onze oude kunst en kunstnijverheid toelegt, een voorraad van dokumenten oplevert, waarvan men de waarde niet licht zal overschatten, is, hier in het Zuiden, noch steeds al te weinig bekend. De abonnementsprijs, 10 gulden 's jaars, is wellicht niet in het bereik van elk kunstenaar, maar des te meer toch in dat van elk muzeumbestuur, van elke openbare biebliotheek. Deze eerste aflev. is weder buitengewoon belangrijk. Dr A. Bredius geeft het eerste deel van een reeks aantekeningen over *Nederlandsche Kunst in provinciale Musea van Frankrijk*, een bijdrage, die zelfs voor de beste kenners van onze oude kunst tal van verrassingen*

Inhoud van Tijdschriften

oplevert; K. O. Meinsma schrijft over *De Sint Walburgiskerk te Zutphen*; Dr J. A. Worp over een verblijf van C. Huygens te Orange in 1665; J. de Vries over *Vrijstermarkten*. Verder geeft E. W. Moes wetenswaardige aantekeningen over de inhoud van *Oude Antwerpsche Inventarissen*, dit volgens bescheiden in het *Antwerpsch Archievenblad* opgenomen, en P. Haverkorn van Rijsewijk korte mededelingen over enige minder en meer bekende kustenaars, o. a. Gillis, d'Hondecoeter, Willems, V. d. Velde de Jonge, Reinier Hals.

Ver Sacrum. Mitteilungen der Vereinigung bildender Künstler Oesterreichs. 1901. — 18, 19, 20, 21, 22, 23, — 15. Sept. tot 1. Dec. — Deze afleveringen brengen o. a.: als tekst, Arno Holz, *Die Blechschmiede*, nieuwe fragmenten van dit zeer eigenaardig, wat zonderling heroï-komische fantaziestuk op moderne lieteere en artistieke toestanden in Duitsland; een verzoekschrift van de *Vereinigung* tot stichting van een galerij van moderne kunst; *Drei Spiele* van de beminnelike dichter Rainer Maria Rilke; een belangwekkend interview van Ohquist over de uitnemende Finse schilder en etser. Axel Gallén Kallela; als illustraties, gekleurde houtsneden van F. König, een relief-druk van Koloman Moser, een ets: *Ein Geiger* van R. Jettman, een meesterlike steendrukplaat van W. List, *Aus der Bronzezeit*, een reeks reproduksies van studies en schetsen van F. Andri, platen en ornamenten van de *Drei Spiele* door K. Moser, voortreffelijke etsen, *Kalewala*-illustraties en boekmerken van Axel Gallen en zonderling oriezieneel tekenwerk van C. R. Mackintosh.

Deutsche Kunst und Dekoration, Alex. Koch, Darmstadt. — V. Jahrg. I, 2, 3, 4, *Oktober-Januarie*. Deze afleveringen houden zich hoofdzakelijk bezig met het werk van enige leden van de Darmstadtse kunstenaarskolonie, vooral met de beschrijving van de woningen, welke enkele van deze

artiësten voor eigen gebruik onder de hoge bescherming van de groothertog gebouwd hebben: Ludwig Habich, Hans Christiansen en Peter Behrens. Talrijke, zeer wel uitgevoerde platen gunnen een zeer interessante kijk zowel op de decoratie als in de algemene inrichting van deze huizen. Onder de andere opstellen vermelden wij: *Die hessischen Künstler auf der Ausstellung*, namelijk in de zelfde stad; *Illuminationsfeste auf der Mathildenhöhe; Darmstadt, die werdende Kunst-stadt; Kleine Bronzen der Darmstädter-Ausstellung; Rudolf Bosselt*, als beeldhouwer, medaljeur en juwelier; *Nordisches Porzellan*, en een lezenswaardige verhandeling *über Kunst u. Leben* van Breysig. — Schilderijen van Schmoll, Bader, Kempen, Beyer, Hölscher, Slevogt, Bracht, alsook van enkele Russen, en verder beeldhouwwerken van Kaufmann, Hahn en anderen zijn gereproduceerd.

Van Januarië 1902 af verschijnt het tijdschrift in afleveringen van ongeveer 80 bladzijden.

In n° IV, Jaargang XXIII, van het prachtige tijdschrift « *Die Graphischen Künste* » troffen wij een opstel van Gustav Glück over de schilderijenverzameling van Rudolf Kann te Parijs, uit welke ter gelegenheid van de Rembrandt-tentoonstelling destijds eenige kostbare stukken naar Amsterdam gezonden waren. Van welke betekenis die verzameling voor de Hollandse en Vlaamse kunst is, zal men begrijpen, als men weet, dat zij verscheidene merkwaaardige gewrochten van Rembrandt, Frans Hals, Vermeer van Delft, Ruisdael, de Hooch, Terborch, Ostade, Potter, Hobbema, van Goyen enz. bevat. — Opmerking verdient het, dat deze kolleksie eerst in de laatste 20 jaar is bijeengebracht. De eigenaar heeft buitengewoon prachtige afbeeldingen van zijn ongeveer honderd schilderijen tot een prachtwerk verzameld, waarvoor niemand minder dan Dr. Wilhelm Bode de tekst schreef. Bij het opstel van Glück zijn

afbeeldingen gevoegd o. a. van een prachtige Rembrandt, « *Christus en de Samaritaanse vrouw* », een Vermeer, een Ruysdael, een voortreffelijke Ghirlandajo, een deliekatte Fragonard, enz..

In dezelfde aflevering een stukje van Ph. Zilcken over de uitnemende Storm van 's Gravesande, van wie enige tekeningen opgenomen zijn, terwijl in de « *Mittheilungen der Gesellschaft für vervielfältigende Kunst* » onze hoofdredakteur een overzicht geeft van de voortbrengselen der tekenkunst in Noord- en Zuid-Nederland in 1899.

Die graphischen Künste, herausgegeben von der « Gesellschaft für vervielfältigende Kunst, Jahrgang XXIV, Heft II, III, IV; XXV, Heft 1. — William Ritter, Carl Theodor Meyer-Basel; Campbell Dodgson, *Englische Künstler-Zeitschriften 1850 bis 1900*; — Ludwig Schütze, *Paul Neuenborn*; H. W. Singer, *Otto Fischer*; Franz Blei, *Buchillustration in den Vereinigten Staaten*; H. Bataille, *Eugène Béjot*; Karl Mayr, *Der neue münchener Illustrationstyl und seine Hauptvertreter*; J. Meder, *Ludwig Michalek*; — C. Stechele, *Maximilian Liebenwein*; Jan Veth, *J. G. Veldheer*; Aloïs Riegl, *Jacob van Ruysdael*. Al deze bijdragen zijn rijk geïllustreerd. Als *Kunst-beilagen* te vermelden lithografiën van Meyer-Basel, — etsen van William Strang, M. Liebermann, Béjot, Otto Fischer, Schmutzer, Michalek, Veldheer, foto-algrafiëen van C. H. Shannon, kromo-fotolithografiëen van Wilke, Eichler, Georgi, Feldbauer, Münzer, Erler, Veldheer, Hiroshige, enz.

In de *Mitteilungen* komen voor een overzicht van de grafiese kunstbeweging in de Nederlanden in 1900 door Pol de Mont, een nota van Dodgson over Cranach's houtsnede *Der Adel*, een opstel van Holmes over *Hiroshige*, een van Meder over *Alt-dorfer's Donaureise im Jahre 1511*, een bespreking van een tentoonstelling van mienjaturen in de *K. K. Hofbibliothek* te Wenen, waarvan het glanspunt waren de

Oudnederlandse en Franse stukken, boekbeoordelingen, enz., enz.

Fahrbuch der königlich preussischen Kunstsammlungen, XXII. Band. I, II, III, IV, 1902. Berlin, G. Grote'sche Verlagsbuchhandlung. — W. Bode, *Donatello als Architekt & Dekorator*; Werner Weisbach, *Der Meister des Carrand'schen Triptychons*; M. Geisberg, *Das Wappen des Meisters E. S.*; — R. Foerster, *Studien zu Mantegna und den Bildern im Studierzimmer der Isabella Gonzaga*; W. Bode, *Eine Apollostatue Michelangelos im Berliner Museum*; Thode, *Albrecht Dürers sieben Schmerzen der Maria*; — Bode, *Jan van Eycks Bildniss eines burgundischen Kammerherrn*; Ferd. Laban, *Van Dycks Bildnisse eines genuesischen Senators & seiner Frau*; — Bode, *Die bemalte Tonbüste eines lachenden Kindes im Buckingham Palace und Konrad Meit*; Cornel von Fabriczy, *Neues zum Leben & Werke des Meisters Giovanni Dalmata*; M. J. Friedländer, *Hans Multschers Altar von 1437.* — Zoals altijd bevatten deze aflev. een schat van platen, waaronder vooral uitblinken de lichtdrukken aan Dürer, een ets van Halm naar v. Eyck, en de heliografiën naar van Dijk. — Een register van 132 bladz., betrekkelijk de banden XI tot XX, is mede verschenen.

Hausschatz älterer Kunst, uitgaaf van de « Gesellsch. für vervielf. Kunst, » Wenen. 1^e aflev. — Twintig maandelikse afleveringen, elk van 5 bladen, zullen het licht zien. Zij zullen etsen bevatten van de beste Duitse en Oostenrijkse artiesten, haast uitsluitend naar werken van Nederlanders als Rembrandt, Rubens, Hals, van Dijk, Brouwer, Steen, Ostade, de Ruysdaele, Woumerman, van der Meer, Teniers, Potter, Dou, Kalf, Terborch, enz.. Onder de niet-Nederlanders zullen vertegenwoordigd zijn Rafaël, Correggio, Tiepolo, Murillo, Belotto, Bordone, Lotto, Garofalo, Mazzolini. — Voorhanden is de eerste

Inhoud van Tijdschriften

afl., bevattende: Brouwer, *Zingende Boeren*, door Kühn; Hobbema, *Bij de Vijver*, door Hecht; Rembrandt, *Hoofd van een oud Man*, door Kühn; Rubens, *Ajas en Cassandra*, door Unger; de Vlieger, *Kasteeltje aan de Maas*, door Hecht. De drie eerste zijn 't mooiste.

Die Kunst, III, 4, 5, Jan. en Febr. 1902, — München, F. Bruckmann. — De voornaamste opstellen zijn: *Hans von Marées*, door K. v. Pidoll; *Der Impressionismus und sein Ausgang*, door Plehn; *Bauten von P. Dybwad*, door Schumacher; *Wiener Kunstgewerbeverein*, door Folnesics, in n° 1; *Die Freiheit der Kunst*, door K. Lange; *Die Werke Böcklins in der Kgl. Nationalgalerie zu Berlin*, door von Tschudi; *Neue Skulpturen von M. Klinger*, door P. Schumann; *Käthe Kollwitz*, door Plehn, enz., in n° 2. Al deze opstellen zijn verrijkt met vele welgeslaagde platen.

Volne Smery, Praag. Jaargang VI, 1, 2, 3, 4, September-December 1901. — Een hoogstaand tijdschrift, dat men, vooral wat de volmaaktheid van de reproduksies betreft, op één rang kan stellen met de beste Engelse en Duitse uitgaven. Vooral verdienen opgemerkt: een op steen getekend portret van de schrijver *Jana Nerudy* door Max Svabinsky, bij een studie over deze auteur, door Salda; illustrasies van Fr. Simon, Böttinger, Preisler en Spillar bij balladen van Neruda; een triptiek van Preizler; een portret van Jaroslav Hilbert, dichter, door Svabinsky; studies en schetsen van Hans Schwaiger; tal van reproduksies van Segantini, aan wie onze medewerker William Ritter een opstel wijdt; verder noch van Svabinsky, Slavicek, enz.. Te oordelen naar de in *V. Sm.* meedeelde landschappen van Slavicek heeft deze de invloed ondergaan van onze in Oostenrijk en Hongarije zeer gevierde medewerker, Albrecht Baertsoen. Een karaktervolle

kop van *Jozef Manes*, de populere illustrator van zovele Hongaarse sagen en legenden, door Svabinsky, is mede te vermelden. — Meer dan vroeger schijnt *V. Sm.* nu ook bellettrie te geven.

The Studio, vol. 24, n° 105, Dec. 1901. — Het glanspunt van de aflevering vinden wij in Bensusan's opstel over *Goya*, verrijkt met een meesterlike fotogravuur, *Marquesa de la Solana* en verscheidene zinkografiën; verder brengt het n^o *Bournville. a study in housing reform*, van Whitehouse, met o. a. één kleurendruk; een begin van een overzicht van *The first international «Studio-» Exhibition*, met 21 illustrasies; een artikel van Mourey over de Arme-niaanse etser *Edgar Chahine*, met 7 platen, en voorts de gewone rubrieken en briefwisselingen uit verscheidene steden.

The Studio, vol. 24, n° 106, Jan. 1902. — Tot het voornaamste van de inhoud behoren een opstel van Antonin Proust over Fantin Latour, met 13 illustrasies naar schilderijen, tekeningen, steendrukken; het slot van een bijdrage van W. Fred over de kunstenaarskolonie te Darmstadt, met 12 platen; uitgebreide verslagen over een tweetal Londense tentoonstellingen en kortere overzichten van de kunstbeweging te Parijs, Berlijn, Glasgow, Antwerpen, enz. Drie reproduksies van schilderijen van P. Hens, L. van Aken en Boom werden in het *Studio-Talk* bij vergissing opgenomen naast een stukje over *De Schulden*, terwijl zij duidelijk voor een verslag over de *Driejaarlijkse* van 1901 bestemd zijn.

In «*The Magazine of Art*» voortzettin-gen van de reeks «*Parelen der Wallaceverzameling*», met weergaven, o. a. van Frans Hals' bekende lachende «*Cavalier*», van een Rembrandt (*Portret van Titus*), van een landschap van Albert Cuypp, enz..

WEDSTRIJDEN

VAN

KUNST EN LEVEN

N° 1. — Men vraagt een reeks van 12 lijn-tekeningen, geschikt om te worden overgedrukt op bristol van 9 × 14 centimeter grootte, en uitgegeven onder het opschrift : Prentpostkaarten van *Kunst en Leven*.

De 12 tekeningen moeten één gesloten geheel uitmaken, d. w. z. onderwerpen voorstellen, die bij elkander passen, als b. v. 12 illustraties voor een of ander dichtwerk, 12 met elkaar verwante uitingen van vroeger of hedendaags leven, 12 sagen of sprookjes, enz..

N° 2. — Men vraagt een reeks van 10 lijn-tekeningen, geschikt om opgenomen te worden als verlichtingen of illustraties in een uitgaaf op klein 4° formaat van het oude gedicht *Des Soudaens Dochterken*. De tekst is te vinden in Heremans' *Dichterhalle*, in het *Liederboek van het Willemsfonds*, in *Oude Vl. Liederen* van J. Fr. Willems, en in het klassieke leesboek *Poëzie en Proza*, 2° deel, 1° stuk, Ad. Hoste, Gent.

AANMERKINGEN

De tekeningen mogen niet uitgevoerd worden op kleiner schaal dan 9 × 14 en ook niet op groter dan 27 × 42 centimeter.

Zij zullen uitgevoerd worden op dun bristol met riet, pen, tekenkrijt of potlood.

Zij moeten opgevat worden als decoratief werk, als boekversiering, niet als gewone natuurvertolking.

De tekeningen, die gepriemeerd zijn, worden, als onder 1 en 2 gezegd, gedrukt en uitgegeven. Zij blijven het eigendom van *Kunst en Leven*.

Niet gepriemeerd werk wordt aan de inzenders teruggezonden.

De voor de wedstrijd bestemde tekeningen moeten vóór 15. April *vrachtvrij* zijn toegekomen op het bureel van redaksie, 30, Omme-ganckstraat, Antwerpen.

Elke tekening zal een merk vertonen, dat zal herhaald worden in een gesloten briefje, bevattende tevens naam en adres van de inzender.

De jury zal bestaan uit drie leden. Hun namen zullen vóór April 1902 worden bekend gemaakt.

De uitspraak van deze jury zal worden afgekondigd in de aflevering van Mei.

Alleen voor Belgiese en Hollandse artiesten staat de wedstrijd open.

UITGELOOFDE PREMIËN

De inzenders van de 2 of 3 voortreffelijkste reeksen tekeningen, zoowel van n° 1 als van n° 2, ontvangen *Kunst en Leven* kosteloos gedurende twee jaren, te beginnen met aflevering 1, 1902.

De inzenders van de reeksen, welke in de handel gebracht worden, ontvangen tevens 6 volledige afdrukken van de resp. uitgaaf en één vierde van de netto-winst op elk verkocht eksemplaar. Verrekening jaarliks vóór 30. April.

WEDSTRIJD-COUPON.

K. & L,

Merk van de inzender :

Voluitgeschreven naam en adres :

.....

.....

EX-LIBRIS.××××PLAKKATE.

LUDWIG SAENG jun.,

Buchhändler — DARMSTADT

zendt in ruil zijn door PAUL BURCK (*Künstler-Kolonie
Darmstadt*) getekend EX-LIBRIS.

OOK KOOPT EN RUILT HIJ PLAKKATEN.

✻ BOEKDRUKKERIJ IN ALLE SLAG ✻

C. ANNOOT-BRAECKMAN ✻ AD. HOSTE, OPV^R

✻ GALGENBERGSTRAAT, 23, TE GENT ✻

✻ AFFICHEN ✻ PLAKKAARTEN ✻ ✻ ✻

REGISTERS ✻ OMZENDBRIEVEN ✻ CATALOGEN

✻ BOEKWERKEN VAN ALLEN AARD ✻

HET HUIS HOUDT ZICH BIJZONDER BEZIG
MET HET DRUKKEN VAN WETENSCHAPPE-
LIJKE WERKEN ✻ OVER WISKUNDE ✻ SCHOOL-
BOEKEN ✻ LANDBOUWKUNDIGE WERKEN ✻
BOEKWERKEN MET MUZIEK ✻ MET PLATEN

✻ ENZ. ✻ ENZ. ✻

✻ TIJDSCHRIFTEN ✻ ✻ ✻

ACTIEN ✻ TRAMBRIEFJES ✻ ENZ. ✻

POSADA
art - books
Rue de la Madeleine 29
1000 Brussels

Voor de eerstvolgende afleveringen liggen gereed :

1° voor de rubriek : ZUID- EN NOORDNEDERL. KUNSTENAARS. — *Van Nu* : 2. Sander Hannotiau; 3. François Maréchal; 4. A. Rasseclous;

2° voor de rubriek : BUITENLANDSE KUNSTENAARS : 1° Hans Schwaiger; 2° G. Munthe;

3° voor de rubriek : HEDENDAAGSE GEBRUIKSKUNST : 1° Mevrouw de Rudder; 2° Filips Wolters;

4° voor de rubriek : VAN MAAND TOT MAAND : 1° muzikale kroniek : *De Schelde, De Bruid der Zee, Götterdämmerung*; 2° tentoonstellingen, o. a. van *Pour l'Art*; enz.;

5° voor de rubriek : ZUID- EN NOORDNEDERL. KUNSTENAARS. — *Van Voorheen* : Rogier van der Weyden te München door Joh. Sedlánský; *Rubens en Jordaens te Dresden* door Camille Lemonnier;

6° voor de rubriek : ONZE MUZEA : *De laatste aankopen voor het Muzeum te Gent; Omhangen van Schilderijen in de Galerij van hedendaagse Kunst in het Antwerps Muzeum*;

7° voor de rubriek : AANTEKENINGEN OVER OUDE KUNST : *Uit de School van Kranach*; 2° *Oude Vl. Bidprentjes en hun Graveerders*;

8° voor de rubriek : LETTERKUNDE : bijdragen van K. van de Woestijne, Ch. van Lerberghe, V. de Meijere, Herm. Teirlinck, E. van Offel, en anderen;

verder allerlei *Mengelingen, Kunstnieuws, Beoordelingen*.

Uit plaatsgebrek bleven liggen een drietal platen naar werken van Fr. Charlet en Hidde Nijland.